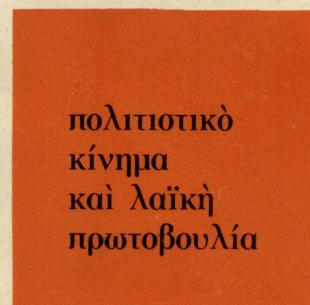
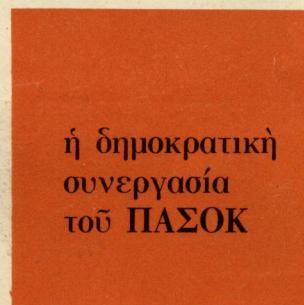
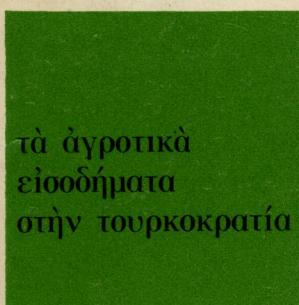
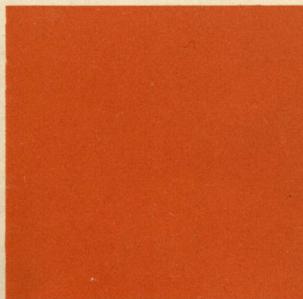

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

Γ. Μ. Σηφάκη, «Ο Πολίτης» στὴν ἀρχὴ τῆς δεύτερης χρονιᾶς του. **Γιώργου Καρρᾶ**, Κυβέρνηση καὶ Ἀστυνομία: εἰρηνικὴ συνύπαρξη; **Μιχ. Παπαγιαννάκη**, Ἡ πρόταση τοῦ ΠΑΣΟΚ γιὰ δημοκρατικὴ «συνεργασία» ■ "Αγγ. Ἐλεφάντη, Πολιτιστικὸ κίνημα καὶ λαϊκὴ πρωτοβουλία ■ **Μάκη Καβουριάρη**, Γαλλία: ἡ ἔρπουσα κρίση τοῦ κυβερνητικοῦ συνασπισμοῦ. **Δ. Μηλιάκη**, Ἡ ἀμερικανογερμανικὴ ἡγεμονία στὴν Εύρωπη. **Κάρολ Μοτζελέφσκι**, Ἐργατικὲς κινητοποιήσεις στὴν Πολωνία. **Χάινριχ Μπέλ**, Ἐπικοινωνία τῶν ἵδεων στὶς δύο Γερμανίες ■ **Δ. Ν. Μαρωνίτη**, Οἱ μεταφράσεις τῆς 'Οδύσσειας, μιὰ ἐπείγουσα πρόταση. **Mario Vitti**, Ὁ «παράξενος καθηγητὴς» τοῦ M. Καραγάτση («Ο συνταγματάρχης Λιάπκιν») ■ **Σπ. Α. Ἀσδραχᾶ**, Ἐρευνες γύρω ἀπὸ τὰ ἀγροτικὰ εἰσοδήματα στὴν τουρκοκρατία. **Παν. Νούτσου**, Ὁ G. Vico καὶ ἡ ἐμφάνιση τοῦ νεοελληνικοῦ ἴστορισμοῦ ■ **Et. Balibar**, Ἐν ὄνόματι τοῦ 'Ορθοῦ Λόγου; Μαρξισμός, ρασιοναλισμός, ἱρασιοναλισμός ■ Βιβλιοκρισίες ■ Σχόλια.

μηνιαία ἐπιθεώρηση • τεῦχ. 8 • οκτώβριος 1977 • τιμὴ τεῦχ. 50 δρχ.

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

ΥΠΑΤΙΑΣ 5 ■ ΑΘΗΝΑ ■ ΤΗΛ 3246320

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Χριστόφορος Ἀργυρόπουλος

Níkos Kavvostantópoulos

Αριστόβουλος Μάνεσης

Δ. N. Μαρωνίτης

Στέλιος Νέστωρ

Γρηγόρης Μ. Σηφάκη

Δημήτρης Α. Φατούρος

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

”Αγγελος Ἐλεφάντης

Άλκης Κούρκουλας

Δήμος Μαυρομάτης

ΕΚΔΟΤΗΣ: Δήμος Μαιρομμάτης, Σεβαστούπόλεως 10, Αθήνα • **ΦΩΤΟΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ:** ΦΩΤΡΟΝ Α.Ε.,
Συγγρού 194, τηλ. 9515078-9 • **ΕΚΤΥΠΩΣΗ:** Λιθογραφεία Δ. Τουμαζάτου, Πεταλά 19, τηλ. 254561.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: έξαμηνη 300 δρχ., έτησια 550. **ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ:** Εύρωπης: έξαμηνη 400 δρχ., έτησια 750. **ΗΠΑ - Καναδάς (άερος):** έξαμηνη 500 δρχ., έτησια 900 • **Γιά Όργανισμούς, Τράπεζες, Άνων.** Έταιροι είσεις: έξαμηνη 500 δρχ., έτησια 1.000 • **ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ - ΤΡΑΠΕΖΙΚΕΣ ΕΠΙΤΑΓΕΣ:** Σπύρος Δελέγκας, 'Υπατίας 5, Αθήνα 118, τηλ. 3224131 • **Γιά ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ:** Ταχυδρ. Θυρίδα Νο 1762, πλ. Συντάγματος, Αθήνα.

μηνιαία ἐπιθεώρηση • τεῦχ. 8 • Ιανουάριος 1977 • 50 δρχ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<p>Γ. Μ. Σηφάκης Γιώργος Καρράς Μιχ. Παπαγιαννάκης</p> <p>”Αγγ. Έλεφάντης</p> <p>Κάρολ Μοτζελέφσκι</p> <p>Δημ. Μηλιάκης Μάκης Καβουριάρης</p> <p>Χάινριχ Μπέλ</p> <p>Δ. Ν. Μαρωνίτης</p> <p>Mario Vitti</p> <p>Σπ. Ι. Ασδραχάς</p> <p>Παν. Χρ. Νοῦτσος</p> <p>Étienne Balibar</p> <p>”Αγγ. Έλεφάντης</p> <p>”Αννα Φραγκουδάκη</p>	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 10%;">: «Ο Πολίτης» στήν ἀρχὴ τῆς δεύτερης χρονιᾶς του</td> <td style="width: 10%; text-align: right;">3</td> </tr> <tr> <td>: Κυβέρνηση και Ἀστυνομία: εἰρηνικὴ συνύπαρξη;</td> <td style="text-align: right;">5</td> </tr> <tr> <td>: Η πρόταση τοῦ ΠΑΣΟΚ γιὰ δημοκρατικὴ «συνεργασία»</td> <td style="text-align: right;">8</td> </tr> <tr> <td colspan="2"> ■</td> </tr> <tr> <td>: Πολιτιστικὸ κίνημα και λαϊκὴ πρωτοβουλία</td> <td style="text-align: right;">11</td> </tr> <tr> <td colspan="2"> ■</td> </tr> <tr> <td>: [Έργατικὲς κινητοποιήσεις στήν Πολωνίᾳ] Ἀνοιχτὴ ἐπιστολὴ στὸν Ε. Γκιέρεκ</td> <td style="text-align: right;">18</td> </tr> <tr> <td>: Η ἀμερικανογερμανικὴ ἡγεμονία στήν Εὐρώπη</td> <td style="text-align: right;">24</td> </tr> <tr> <td>: Γαλλία: ή ἔρπουσα κρίση τοῦ κυβερνητικοῦ συνασπισμοῦ</td> <td style="text-align: right;">29</td> </tr> <tr> <td>: Ἐπικοινωνία τῶν ἰδεῶν στὶς δύο Γερμανίες (συνέντευξη στήν ἐφημ. «Le Monde»)</td> <td style="text-align: right;">33</td> </tr> <tr> <td colspan="2"> ■</td> </tr> <tr> <td>: Οἱ μεταφράσεις τῆς «Οδύσσειας». Μιὰ ἐπείγουσα πρόταση</td> <td style="text-align: right;">38</td> </tr> <tr> <td>: Ό «παραξενὸς καθηγητὴς» τοῦ M. Καραγάτη (Ο Συνταγματάρχης Λιάπκιν)</td> <td style="text-align: right;">42</td> </tr> <tr> <td colspan="2"> ■</td> </tr> <tr> <td>: Ἐρευνες γύρω ἀπὸ τὰ ἀγροτικὰ εἰσοδήματα στήν τοντοκορατία (15ος - 16ος αἰ.)</td> <td style="text-align: right;">46</td> </tr> <tr> <td>: Ό G. Vico και ἡ ἐμφάνιση τοῦ νεοελληνικοῦ ἴστορισμοῦ</td> <td style="text-align: right;">55</td> </tr> <tr> <td colspan="2"> ■</td> </tr> <tr> <td>: Ἐν δόνματι τοῦ ὁρθοῦ λόγου; Μαρξισμός, φασιοναλισμός, Ἰρασιοναλισμός</td> <td style="text-align: right;">60</td> </tr> <tr> <td colspan="2"> ■</td> </tr> <tr> <td>: «Δημοτικισμὸς και κοινωνικὸ πρόβλημα. Η συζήτηση στὸν Νοῦμᾶ 1907-1909»</td> <td style="text-align: right;">70</td> </tr> <tr> <td>: «Μπρουσός», τοῦ Ἀλ. Πάλλη</td> <td style="text-align: right;">74</td> </tr> <tr> <td>● Σχόλια: «Η πνευματικὴ κίνησις τοῦ γένους κατὰ τὸν ΙΗ' και ΙΘ' αἰώνα» τοῦ Μανουὴλ I. Γεδεών, «Η ἐπικοινωνία μὲ τὴν Ἀρχιτεκτονικὴ. Η ἵδεολογικὴ και πολιτικὴ λειτουργία τοῦ κώδικα» τοῦ Παντ. Γ. Λαζαρίδη, «Γερμανικὸς και ἀγγλικὸς φομαντισμὸς» τοῦ R. Wellek</td> <td style="text-align: right;">77</td> </tr> <tr> <td>● «Η «Νέα Δομὴ» και τὸ Εὐρετήριο «ξένων» ὀνομάτων — Τὸ παλαιὸ μήνυμα και δ σύγχρονος κόσμος — Η σκέψη τοῦ Καστοριάδη και ἡ ἐμπορευματοποίησή της</td> <td style="text-align: right;">79</td> </tr> <tr> <td>● Βιβλιογραφία: Γενικὲς ἴστοριες γιὰ τὸν 19ο αἰώνα</td> <td style="text-align: right;">83</td> </tr> </table>	: «Ο Πολίτης» στήν ἀρχὴ τῆς δεύτερης χρονιᾶς του	3	: Κυβέρνηση και Ἀστυνομία: εἰρηνικὴ συνύπαρξη;	5	: Η πρόταση τοῦ ΠΑΣΟΚ γιὰ δημοκρατικὴ «συνεργασία»	8	 ■		: Πολιτιστικὸ κίνημα και λαϊκὴ πρωτοβουλία	11	 ■		: [Έργατικὲς κινητοποιήσεις στήν Πολωνίᾳ] Ἀνοιχτὴ ἐπιστολὴ στὸν Ε. Γκιέρεκ	18	: Η ἀμερικανογερμανικὴ ἡγεμονία στήν Εὐρώπη	24	: Γαλλία: ή ἔρπουσα κρίση τοῦ κυβερνητικοῦ συνασπισμοῦ	29	: Ἐπικοινωνία τῶν ἰδεῶν στὶς δύο Γερμανίες (συνέντευξη στήν ἐφημ. «Le Monde»)	33	 ■		: Οἱ μεταφράσεις τῆς «Οδύσσειας». Μιὰ ἐπείγουσα πρόταση	38	: Ό «παραξενὸς καθηγητὴς» τοῦ M. Καραγάτη (Ο Συνταγματάρχης Λιάπκιν)	42	 ■		: Ἐρευνες γύρω ἀπὸ τὰ ἀγροτικὰ εἰσοδήματα στήν τοντοκορατία (15ος - 16ος αἰ.)	46	: Ό G. Vico και ἡ ἐμφάνιση τοῦ νεοελληνικοῦ ἴστορισμοῦ	55	 ■		: Ἐν δόνματι τοῦ ὁρθοῦ λόγου; Μαρξισμός, φασιοναλισμός, Ἰρασιοναλισμός	60	 ■		: «Δημοτικισμὸς και κοινωνικὸ πρόβλημα. Η συζήτηση στὸν Νοῦμᾶ 1907-1909»	70	: «Μπρουσός», τοῦ Ἀλ. Πάλλη	74	● Σχόλια: «Η πνευματικὴ κίνησις τοῦ γένους κατὰ τὸν ΙΗ' και ΙΘ' αἰώνα» τοῦ Μανουὴλ I. Γεδεών, «Η ἐπικοινωνία μὲ τὴν Ἀρχιτεκτονικὴ. Η ἵδεολογικὴ και πολιτικὴ λειτουργία τοῦ κώδικα» τοῦ Παντ. Γ. Λαζαρίδη, «Γερμανικὸς και ἀγγλικὸς φομαντισμὸς» τοῦ R. Wellek	77	● «Η «Νέα Δομὴ» και τὸ Εὐρετήριο «ξένων» ὀνομάτων — Τὸ παλαιὸ μήνυμα και δ σύγχρονος κόσμος — Η σκέψη τοῦ Καστοριάδη και ἡ ἐμπορευματοποίησή της	79	● Βιβλιογραφία: Γενικὲς ἴστοριες γιὰ τὸν 19ο αἰώνα	83
: «Ο Πολίτης» στήν ἀρχὴ τῆς δεύτερης χρονιᾶς του	3																																																
: Κυβέρνηση και Ἀστυνομία: εἰρηνικὴ συνύπαρξη;	5																																																
: Η πρόταση τοῦ ΠΑΣΟΚ γιὰ δημοκρατικὴ «συνεργασία»	8																																																
 ■																																																	
: Πολιτιστικὸ κίνημα και λαϊκὴ πρωτοβουλία	11																																																
 ■																																																	
: [Έργατικὲς κινητοποιήσεις στήν Πολωνίᾳ] Ἀνοιχτὴ ἐπιστολὴ στὸν Ε. Γκιέρεκ	18																																																
: Η ἀμερικανογερμανικὴ ἡγεμονία στήν Εὐρώπη	24																																																
: Γαλλία: ή ἔρπουσα κρίση τοῦ κυβερνητικοῦ συνασπισμοῦ	29																																																
: Ἐπικοινωνία τῶν ἰδεῶν στὶς δύο Γερμανίες (συνέντευξη στήν ἐφημ. «Le Monde»)	33																																																
 ■																																																	
: Οἱ μεταφράσεις τῆς «Οδύσσειας». Μιὰ ἐπείγουσα πρόταση	38																																																
: Ό «παραξενὸς καθηγητὴς» τοῦ M. Καραγάτη (Ο Συνταγματάρχης Λιάπκιν)	42																																																
 ■																																																	
: Ἐρευνες γύρω ἀπὸ τὰ ἀγροτικὰ εἰσοδήματα στήν τοντοκορατία (15ος - 16ος αἰ.)	46																																																
: Ό G. Vico και ἡ ἐμφάνιση τοῦ νεοελληνικοῦ ἴστορισμοῦ	55																																																
 ■																																																	
: Ἐν δόνματι τοῦ ὁρθοῦ λόγου; Μαρξισμός, φασιοναλισμός, Ἰρασιοναλισμός	60																																																
 ■																																																	
: «Δημοτικισμὸς και κοινωνικὸ πρόβλημα. Η συζήτηση στὸν Νοῦμᾶ 1907-1909»	70																																																
: «Μπρουσός», τοῦ Ἀλ. Πάλλη	74																																																
● Σχόλια: «Η πνευματικὴ κίνησις τοῦ γένους κατὰ τὸν ΙΗ' και ΙΘ' αἰώνα» τοῦ Μανουὴλ I. Γεδεών, «Η ἐπικοινωνία μὲ τὴν Ἀρχιτεκτονικὴ. Η ἵδεολογικὴ και πολιτικὴ λειτουργία τοῦ κώδικα» τοῦ Παντ. Γ. Λαζαρίδη, «Γερμανικὸς και ἀγγλικὸς φομαντισμὸς» τοῦ R. Wellek	77																																																
● «Η «Νέα Δομὴ» και τὸ Εὐρετήριο «ξένων» ὀνομάτων — Τὸ παλαιὸ μήνυμα και δ σύγχρονος κόσμος — Η σκέψη τοῦ Καστοριάδη και ἡ ἐμπορευματοποίησή της	79																																																
● Βιβλιογραφία: Γενικὲς ἴστοριες γιὰ τὸν 19ο αἰώνα	83																																																

Μιὰ δυσάρεστη ἀλλαγὴ στὸν ΠΟΛΙΤΗ: Στὸ ἔξῆς θὰ πωλεῖται 50 δρχ. τὸ τεῦχος. Ό λόγος: αὔξηση κατὰ 30% τοῦ κόστους στοιχειοθεσίας. Έλπίζουμε ὅτι ή αὔξηση αὐτῇ, ἐπαχθῆς δσο και τόσες ἄλλες, δὲν θὰ ἐπηρεάσει τὴν ουμπάθεια μὲ τὴν ὁποία περιβάλλατε τὴν προσπάθειά μας.

’Εν ὄνόματι τοῦ ὄρθοῦ λόγου; Μαρξισμός, ρασιοναλισμός, ίρασιοναλισμὸς

τοῦ Étienne Balibar

μετάφραση: Εὔα Καλπουρτζῆ

Πῶς ν' ἀντιδράσει κανεὶς στὶς φίλο-σοφίες τῆς κρίσις; Οἱ κομμουνιστὲς ἔχουν ἀρχίσει ἐδῶ καὶ λίγο καιρὸ δ' ἀποδίδουν δῆλο καὶ μεγαλύτερη σημασία σὲ ἰδεολογικὰ θέματα τῶν δόποίων ἡ ἐπαναφορὰ σήμερα δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ τυχαία: δπως, γιὰ παράδειγμα, στὸ χῶρο τῆς οἰκονομίας τὰ θέματα τῶν «ὅριών τῆς ἀνάπτυξης», τῆς «μηδὲν ἀνάπτυξης», τῶν «κινδύνων» καὶ τῶν «κακῶν» (γιὰ τὸν «ἀνθρώπο», γιὰ τὴ «φύση») τῆς ἐντατικῆς ἐκβιομηχάνισης κ.λπ.: στὸν κοινωνικὸ χώρο μιὰ ἀναζωπύρωση τῶν ἀναρχικῶν θεμάτων ποὺ σκοπεύουν τοὺς «θεσμούς», τίς «ἐξουσίες», καὶ ποὺ διακηρύσσουν τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἅμεσης κατάλυσης τῆς Οἰκογένειας, τοῦ Σχολείου, τῆς Ἱατρικῆς καὶ τῶν Δικαστηρίων· στὸ χῶρο τῆς φιλοσοφίας μία (ἀκόμη!) ἀμφισβήτηση τῆς «ἄξιας τῆς ἐπιστήμης» ὡς γνώση καὶ ὡς πηγὴ κοινωνικῆς προόδου, ἀλλοτε πρὸς δῆφελος θρησκευτικῶν (Illisch) ἢ νατουραλιστικῶν-μυστικιστικῶν θεμάτων καὶ ἀλλοτε πρὸς δῆφελος μηδενιστικῶν-ίρασιοναλιστικῶν (Deleuze, Guattari).

Πρέπει νὰ διευχρινίσουμε ὅτι τὸ πρόβλημα γιὰ μᾶς δὲν εἶναι τὸ ἀν πρέπει νὰ καταπολεμήθουν τὰ θέματα αὐτὰ ὡς μορφὲς πρακτικῆς καὶ ὡς ἰδέες. Τὸ πρόβλημα εἶναι τὸ πῶς πρέπει νὰ καταπολεμήθοῦν, ἀπὸ ποὺλα σκοπιά. Πρόβλημα φιλοσοφικό, δηλαδὴ πρόβλημα πολιτικό.

Μερικὲς διαποτώσεις

Εὐθὺς ἐξαρχῆς ἐπιβάλλονται μερικὲς διαποτώσεις. Τέτοιον εἶδους ἰδεολογικὰ θέματα, παρὰ τὶς διποιες μεταξύ τους διαφορές, συγκλινονταν γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν ἡ νὰ διευκολύνουν τὶς ἀπόπειρες τῆς μεγαλοαστικῆς τάξης «νὰ λύσει» πρός δῆφελός της καὶ μὲ τὸν δικό της τρόπο τὴν οἰκονομικὴ κρίση: παρουσιάζοντάς την ὡς ἀναπόφευκτη, διακηρύσσοντας τὴν ἀνάγκη λιτότητας, ὑποκαθιστώντας τὰ πραγματικὰ οἰκονομικὰ αἴτια μὲ αἴτια φανταστικά, μὲ ἀφαιρέσεις στὶς διποιες φροτώνονται δῆλα τὰ στραβά, δπως ἡ Τεχνολογία καὶ ἡ Ἐπιστήμη. Καταφανῶς ἄλλωστε

ἔνα μεγάλο μέρος τῆς ἐπίθεσης συγκεκριμένοποιεται καὶ διαφθορώνεται πάνω σὲ ἀμεσους στόχους ποὺ τὰ ἐπακόλουθα τους γιὰ τὸν κειωνακτικὰ καὶ πνευματικὰ ἐργαζομένους πρέπει νὰ καλυφθοῦν: «ἀναδιάρθρωση» τῆς καπιταλιστικῆς παραγωγῆς, πρῶτο βῆμα μιᾶς μετατόπισης τῶν κέντρων συσσώρευσης τοῦ κεφαλαίου πρὸς ἄλλες περιοχές τοῦ κόσμου, ἀλλοτε «ὑπανάπτυκτες» καὶ οἱ διποιες, μὲ τὴ φτιηνὴ ἐργατικὴ τους δύναμη καὶ τὰ «ἰσχυρά» τους καθεστῶτα, ἐμφανίζονται ὡς οἱ νέοι παράδεισοι τῆς ἐλεύθερης ἐπιχείρησης. Έπομένως, πράγμα αὐτονότο, τροχοπέδηση, ἐκλεκτικὸς περιορισμὸς τῶν ἔξοδων τῆς παιδείας, τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ τεχνολογικῆς ἔρευνας.¹

Σ' ἔνα μεγάλο μέρος τους τὰ ἰδεολογικὰ αὐτὰ θέματα δὲν εἶναι παρὰ μηχανιστικὲς ἀντιστροφές — ἀπὸ τὸ ὑπέδ στὸ κατά — τῶν θεμάτων ποὺ εἶχαν «λανσαριστεῖ» τὴν προηγούμενη περίοδο, συχνὰ ἀπὸ τοὺς ἴδιους ἐπαγγελματίες ἰδεολογούς: οἱ μύθοι τῆς «ἀνάπτυξης» ὡς ἰδανικὸ τῆς σύγχρονης ἐποχῆς μετατρέπεται στὸ μύθο τῆς «ἀνάπτυξης μηδέν», οἱ μύθοι τῆς δύναμης καὶ τῆς αὐταξίας τῆς ἐπιστήμης μετατρέπεται στὸ μύθο τῆς μὴ ἀποτελεσματικότητας καὶ τῆς βλαβερότητάς της. Πρόκειται γιὰ τὶς ἵδιες ἔννοιες: «βιομηχανικός πολιτισμός», «κοινωνία τῆς κατανάλωσης», «αὐτοματοποίηση», μὲ ἀρνητικὸ πρόσημο.

1. Σ' αὐτὴ τῇ νέᾳ συγκυρίᾳ, ἀπὸ πολλὲς ἀπόψεις διαφορετικὴ σὲ σχέση μὲ τὴ συγκυρίᾳ τὸν ἑῶν 1950-60 δπου τὰ ἐπαλκτικὰ ποστοῦ κέρδους χρησιμεύσαν στὴ Γαλλία ὡς βάση μᾶς συνεχοῦς διαδικασίας διεύρυνσης τοῦ κεφαλαίου, ἡ καπιταλιστικὴ μεγαλοαστικὴ τάξη ἔχει παγιδευτεῖ σὲ μιὰ φοβερὴ ἀντίφαση. Απὸ τὴ μὰ μεριά, εἶναι ἀναγκασμένη νὰ διατηρησεὶ τὴν (ήγεμονικὴ καὶ ἀνιστ.) συμμαχία τῆς μὲ τὰ «μεσαῖα» κοινωνικὰ στρώματα δπου περιλαμβάνονται καὶ οἱ μισθωτοὶ διανοούμενοι καὶ ἀκόμη καὶ ἔνα τμῆμα τῆς ἐργατικῆς τάξης, στὸ βαθὺδ ποὺ ἀπὸ αὐτὴν ἐξαρτᾶται ἡ διατήρηση τῆς πολιτικῆς ἔξουσίας τῆς. Απὸ τὴν ἄλλη μεριά ἔχει γίνει ἀπολύτως ἀπαραίτητο νὰ περιορίσει ὅτιδηποτε θεωρεῖται ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τοῦ κεφαλαίου περιπτὸ ἔξodo, δηλαδὴ τὰ «προνόμια» αὐτῶν τῶν κοινωνικῶν στρώμάτων, πράγμα ποὺ σημαίνει ὅτι ἔχει γίνει ἀνάγκη νὰ ἐπιταχυνθεῖ ἡ διαδικασία προλεταριοποίησης. Ή ἐπίθεση ἐναντίον αὐτῶν τῶν στρώμάτων ἀρχίζει μὲ τὴ μείωση τῶν ἔξοδων γιὰ τὴν κοινωνικὴ ἀσφάλεια καὶ τὴν ἐπαγγελματικὴ μόρφωση. Πρόκειται γιὰ ἀντίφαση ἐκρηκτικὸ χαρακτήρα.

Τέλος, τὰ ἔδια ἰδεολογικὰ θέματα ἐμφανίζονται μὲ τῇ «δεξιᾷ» καὶ τήν «ἀριστερήν» τους ἐκδοχή, μέσω τῆς δοπίας ἐπιτυγχάνεται, σ' αὐτὸν τούλαχιστον τὸ πεδίο, ἢ τὸ κέρδισμα μᾶς μερίδας τῆς ἀντιπολίτευσης πρὸς τὸ τωρινό καθεστώς ἢ, τούλαχιστον, ὁ ἀποπροσανταλισμός της. «Ολα αὐτὰ ἔχουν σᾶν ἀντικειμενικὸν ἀποτέλεσμα τὴν ἔξασθνηστήν τῶν ἐργατικῶν ἀγώνων καὶ τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν ἐμποδίων γιὰ τὴν ἑνότητα τῶν ἐργατῶν, τῶν ἀγροτῶν, τῶν ὑπαλλήλων καὶ διανοούμενων. Ἀφοῦ ἡ πυρηνικὴ φυσικὴ εἶναι «ὑπεύθυνη» γιά τὸν κίνδυνο ποὺ μπορεῖ νὰ προέλθει ἀπὸ τὰ κέντρα ἀτομικῆς ἐνέργειας, αὐτή, λένε, πρέπει νὰ καταγγελθεῖ, καὶ δχι ἡ ἐνεργειακὴ καὶ βιομηχανικὴ πολιτικὴ στὴν ἀποκλειστικὴ ὑπηρεσία διοισμένων γαλλοαμερικανικῶν μονοπωλίων. Ἀφοῦ ἡ Ἱατρικὴ εἶναι ἡ κοινωνικὴ καὶ «ψυχοκοινωνικὴ» αἵτια τῆς ἀρρώστιας, αὐτή, λένε, πρέπει νὰ χτυπηθεῖ καὶ δχι ἡ δργάνωσή της ποὺ στηρίζεται στὶς κοινωνικὲς διακρίσεις, ἡ ἀθλιότητα τῶν νοσοκομείων, τῶν ἔξωτερικῶν ἱατρείων, καὶ ἡ παντοδυναμία τῶν φαρμακευτικῶν τρόπων. Ἀφοῦ ἡ ἀνάπτυξη, ἡ παράταση τῆς ὑποχρεωτικῆς φοίτησης, ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, ἡ τεχνολογικὴ πρόοδος εἶναι καθαυτὲς ἀντιφατικὲς καὶ καταπιεστικές, ὁ ἀγώνας γιὰ ἔναν ἐπαναστατικὸ μετασχηματισμὸν τῆς κοινωνίας, γιὰ τὸ σοσιαλισμό, εἶναι, λένε, οὐτοπία.

Ἐχοντας συνειδήση τῶν γεγονότων αὐτῶν, καὶ ἔχοντας διδαχτεῖ ἀπὸ παλαιότερες ἐμπειρίες, οἱ κομμουνιστὲς ἔθεσαν ἄμεσο στόχο τους τὸν ἀδιάλλακτο ἀγώνα ἐναντίον τῶν ἰδεολογικῶν αὐτῶν θεμάτων, —ἀγώνας ποὺ ἀποτελεῖ ἀναπόσταστο μέρος τοῦ ἀγώνα τους ἐναντίον τῆς πολιτικῆς λιτότητας, ἐναντίον τῆς ἀπὸ τὸ μεγάλο κεφάλαιο ἐκμετάλλευσης τῆς κρίσης, μὲ δυὸ λόγια τοῦ ἀγώνα τους γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ λαϊκοῦ κινήματος.

Σ' αὐτή τὴν ἀπάντηση τῶν κομμουνιστῶν ἡ ἰδέα τοῦ ἰδασιοναλισμοῦ κατέχει σημαντικὴ θέση. Θεωροῦν δηλαδὴ διτὶ ὑπάρχει μιὰ λιγότερο ἡ περισσότερο ἔντονη ἀνάπτυξη τοῦ ἰδασιοναλισμοῦ, μιὰ τάση γιαστρήματος τῆς κυρίαρχης (ἀστικῆς) ἰδεολογίας ποὺς τὸν ἰδασιοναλισμό. Σχηματικὰ διατυπωμένο, τὸ συλλογιστικὸ σχῆμα εἶναι τὸ ἔξης: τὴ στιγμὴ ποὺ, δῆλη τὴν ἴστορικὴ περίοδο τῆς οἰκονομικῆς ἀνόδου

τῆς καὶ τῆς πολιτικῆς κυριαρχίας τῆς ἢ ἀστικὴ τάξη ἀνέπτυξε πάνω ἀπ' ὅλα μιὰ ἰδεολογία καὶ μορφὲς φιλοσοφίας ὁρισμαναλιστικές, ἔξαιροντας τὴν πρόσδοτο τῆς γνώσης, τὴν ἴστορικὴ περίοδο τῆς κρίσης καὶ παρακμῆς τῆς ἀστικῆς τάξης ἢ τάση αὐτῆς μέλλει νὰ ἀντιτραφεῖ. Ἡ ἀστικὴ τάξη ἔθελοντας καὶ μὴ θὰ καταντῆσει βορὰ τὸν ἰδασιοναλισμοῦ. Ἀντίθετα, ἡ ἐργατικὴ τάξη, ποὺ ἀντιπροσωπεύει τὸ μέλλον τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας, παρουσιάζεται, τελικά, ὡς φορέας τοῦ φιλοσοφικοῦ ὁρισμαναλισμοῦ τὸν διποῖο ὑπερασπίζεται καὶ στὸν διποῖο ἀνοίγει ἔνα νέο πεδίο δράσης. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν ἡ ἐργατικὴ τάξη, σύμφωνα πάντα μὲ τὸ ἰδιο συλλογιστικὸ σχῆμα, ἐντάσσεται σήμερα σὲ μιὰ παράδοση, τὸ δίκαιο τῆς δοπίας ἔχοντας ἀποδείξει οἱ ἀγῶνες τοῦ παρελθόντος (κυρίως τὴν ἐποχὴ τοῦ φασισμοῦ, ἐναντίον τοῦ διποίου στὴ Γαλλία ὁ Πόλιτζερ καὶ ὁ Μωρίς Τορέζ εἶχαν ἥδη σηκώσει τὴ σημαία τοῦ Ντεκάρτ).

«Οντως τὸ ζήτημα ἔχει πολὺ μεγάλη σημασία, θεωρητικὰ καὶ πρακτικά. Ἄλλα εἶναι ἀπαραίτητο νὰ προσαρμόζουμε σιγὰ σιγὰ τὶς ἰδέες καὶ τὶς θέσεις μας: Γιατὶ στὸ θέμα τῆς ἰδεολογικῆς πάλης, δῶς καὶ σὲ κάθε ἄλλο πολιτικὸ χῶρο, καμία θέση δὲν εἶναι αὐτόματα σωστὴ καὶ ἀποτελεσματικὴ ἐκατὸ τοῖς ἑκατό. Μόνο ὁ συνδυασμὸς τῆς συγκεκριμένης ἀνάλυσης τοῦ παρόντος καὶ τῶν θεωρητικῶν διδαγμάτων τοῦ μαρξισμοῦ μπορεῖ νὰ μᾶς ἐπιτρέψει νὰ προσαρμόσουμε τὴ θέση μας μὲ τὴ συζήτηση καὶ τὴν ἀντιπαράθεση τῶν ἐμπειριῶν. Ἐξοῦ αὐτὲς οἱ σκέψεις πάνω στὸ πρόβλημα ὁρισματικοῦ-ἰδασιοναλισμοῦ ποὺ φέρονται πρὸς συζήτηση.

Τί εἶναι ἰδασιοναλισμός;

Ο ἰδασιοναλισμός, λόγω μᾶς ἐσωτερικῆς ἀναγκαιότητας, δὲν μπορεῖ νὰ ὑπαχθεῖ σὲ ἔναν ἐνιαίο καὶ συστηματικὸ δογματικό. Ἡ σπουδαιότητα καὶ ἡ ἐπιφρονή του δὲν πηγάζουν ἀπὸ κάτι ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ ἀποτελέσει συγκροτημένο σύστημα, κατάλληλο νὰ προμηθεύσει ἔναν ἰδεολογικὸ καὶ θεσμικὸ ἔξοπλισμὸ σ' διλόκληρη τὴν κοινωνία. «Οταν μιλᾶ κανεὶς γιὰ ἰδασιοναλισμὸ ἔχει κατὰ νοῦ ἔνα σύνολο ἀνασχετικῶν τάσεων ποὺ μὲ ποικίλες μορφὲς πα-

ουσιαζονται ὡς «κριτικές» τοῦ δροῦ ὅλου, τῆς (ἐπιστημονικῆς, πολιτικῆς, οἰκονομικῆς) λογικότητας καὶ πού, γιὰ τὸ σκοπό αὐτό, στηρίζονται σὲ ἔνα ἰδεολογικὸ παρελθόν, τοῦ διποίου μαρτυροῦ συγχρόνως τὴν ἐπίμονη συντήρηση.

Εἶναι σημαντικὸ ἐντούτοις νὰ μῇ συγχέουμε τὸν ἰδασιοναλισμό, φαινόμενο ούσιαστικὰ σύγχρονο, μὲ τὶς πρὸιν ἀπὸ τὸν ὁρισμαναλισμὸ ἰδεολογίες, κυρίως μὲ τὴ θρησκεία, κυρίαρχη ἰδεολογία τῶν προκαπιταλιστικῶν φεουδαρχικῶν κοινωνιῶν. Χρειάζεται νὰ κατανοήσουμε τὴ σχέση τοῦ σύγχρονου ἰδασιοναλισμοῦ μὲ τὸ μύθο καὶ μὲ τὴ θρησκεία ποὺ ἐπιβιώνουν σήμερα κάτω ἀπὸ βαθύτατα παραλλαγμένες μορφές. Σχέση πολὺ ἀνιση, ποὺ ἐπιβάλλει μὲ τὴ σειρά της διακρίσεις μεγάλης πρακτικῆς σημαίας.

Υπάρχει ἀναμφισβήτητα, κυρίως στὴ Γαλλία, ἔνας ἀγοραΐς ἰδασιοναλισμός, καθόλου εὐκαταφρόνητος ὥστόσ: κράμα δεισιδαιμονικῶν, ψευδοεπιστημονικῶν καὶ παραεπιστημονικῶν δοξασιῶν (μὲ προφῆτες ἀπὸ τὸν Albert Duccocq ὁ τὸν Uri Geller), φυσιοκρατισμοῦ καὶ θρησκείας. Φαινόμενο πολὺ σημαντικό. Εἶναι δῆμος ποιοτικὰ καινούριο; Κατὰ βάθος δχι, παρὰ τὴν ποικιλότητη διαφήμιση ποὺ τοῦ γίνεται ἀπὸ τὴν ἰδεολογικὴ πολιτικὴ τοῦ ἀστικοῦ τύπου καὶ φαδιοφώνου. Ἀντίθετα, πρόκειται γιὰ ἔνα ἥδη παλαιὸ φαινόμενο.

Πούθε ἔχεται ὁ ἰδασιοναλισμός αὐτός; Δὲν ἀρκεῖ νὰ ἐπικαλεστοῦμε τὴν προσιτικὰ ἀγνοια τῶν μαζῶν, γιατὶ ἡ ἀγνοια αὐτὴ κατὰ κανέναν τρόπο δὲν ἀποτελεῖ φαινόμενο φυσικὸ ἢ ἀπόλυτο. Πρέπει ἀντίθετα νὰ θυμίσουμε ποιές εἶναι καὶ σήμερα ἀκόμη, σὲ τελευταία ἀνάλυση, οἱ ἀντιφάσεις καὶ τὰ δρια τῆς μόρφωσης ποὺ χορηγεῖται στὶς μάζες σὲ μιὰ ταξικὴ κοινωνία δῆμος ἢ δική μας. Σταθερὸ ὑπόστρωμα τοῦ ἀγοραίου ἰδασιοναλισμοῦ, πάνω στὸ διποῖο στηρίζονται δλες οἱ προσπάθειες ἰδεολογικοῦ φενακισμοῦ ποὺ μᾶς ἀπασχολοῦν, ἀποτελοῦν τὰ ὑπολείμματα καὶ συγχρόνως τὰ ὑποπροϊόντα τῆς ἀστικῆς μόρφωσης, ἐπομένως πρῶτα ἀπ' δλα τῆς δημόσιας στοιχειώδους ἐκπαίδευσης, πράγμα ποὺ μᾶς παραπέμπει στὶς ἴστορικές της ἀντιφάσεις. Γιατὶ ἡ ἀκπαίδευση αὐτή, τὴν ἔδια στιγμὴ ποὺ ἐπιτυγχάνει μιὰ ἀνευ προηγουμένου λαϊκή μόρφωση, δὲν ξεπερνᾷ τὴν ἀνισότητα

μπροστά στή γνώση: άντιθετα τείνει τελικά νά την άναπαράγει, νά την ένδυναμώνει, άπομονώντας την έπιστημή την δύοις καθιστά ένα μόλις δρατὸ γιὰ τοὺς πολλοὺς μυστήριο, μὲ ένα διπλὸ άποτέλεσμα ίδεολογικῆς έκμετάλλευσης σὲ βάρος τῶν λαϊκῶν μαζῶν, τῶν έπιστημῶν καὶ τῶν ἄλλων διανοούμενων. Συγχρόνως, καὶ παρὰ τὰ φαινόμενα, άντιπροσωπεύει έναν ιστορικὸ συμβιβασμὸ μὲ τὴ θρησκευτικὴ ίδεολογία: «Ο συμβιβασμὸς αὐτὸς δὲν σημαίνει δὴ τὴ πάλη σταματάει, ἀλλὰ δὴ περιορίζεται σὲ δριμέα πλαίσια. Ή ἀστικὴ ίδεα τῆς δημόσιας ἐκπαύσεως (εἰδικότερα θετικιστική, σημεῖο στὸ δόποιο θὰ ἐπανέλθουμε) σημαίνει οὐσιαστικὰ δὴ, καθὼς οἱ ὑπερβολὲς τοῦ στρατευμένου ρασιοναλισμοῦ τῶν δασκάλων έχουν ἀπορροφηθεῖ καὶ καταπιεστεῖ, τὸ σχολεῖο δὲν έχει κανέναν ἀντιθρησκευτικό, ἀνοιχτὸ κριτικὸ στόχῳ ἀπέναντι στὴ θρησκεία. Γιὰ τὴν ἀκρίβεια, δὲν θέτει στόχο νά ἔξηγήσει τὸ περιεχόμενο, τὶς κοινωνικὲς βάσεις καὶ τὴν (ἀντιφατική) ιστορικὴ λειτουργία τῆς θρησκείας. Εἳσι ή ἄγνοια τοῦ τί εἶναι θρησκεία ἔξυπηρετεῖ τελικὰ τὴ θρησκεία, τὶς δεισιδαιμονικὲς ἔξαρσεις καὶ τὰ ὑποκατάστατά τους ποὺ ἀπομούνταν τὴν έπιστημὴ καὶ τὴ βυθίζουν στὸ μυστικισμό. Ἀνοίγει τὸ δρόμο σ' αὐτὸ τὸ ἐπιφανὲς τέρας, τὴν παραεπιστημονικὴ θρησκευτικότητα.

Στοὺς ἀντίποδες αὐτοῦ τοῦ λαϊκοῦ ίρασιοναλισμοῦ ὑπάρχει ένας ἐκλεπτυσμένος καὶ σχετικὰ ἐρμητικὸς ίρασιοναλισμός, ποὺ ἀποτελεῖ προνόμιο τῶν ἐπαγγελματιῶν φιλοσόφων (συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν θεωρητικῶν τῶν διαφόρων «έπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου» καὶ τῶν φιλολογικῶν κύκλων). Οἱ μάζες εἶναι λιγότερο ἢ περισσότερο ενύαισθητες στὸν ίρασιοναλισμό, ποὺ δὲν κατοικεῖ παρὰ στὰ χάσματα τῆς εὐθυκρισίας τους.

Ορισμένοι φιλόσοφοι δύως ζοῦν (μὲ δλὴ τὴ σημασία τοῦ δροῦ) ἀπὸ τὸν ίρασιοναλισμὸ καὶ γιὰ χάρη του. Οἱ ιστορικὲς ἀπαρχές τοῦ φιλοσοφικοῦ ίρασιοναλισμοῦ ἀνάγονται στὸ παρελθόν, ἀν θυμηθεῖ κανεὶς δὴ τὴ ίδια ἡ «φιλοσοφία τοῦ διαφωτισμοῦ», δ' ἀστικὸς ρασιοναλισμὸς τοῦ 18ου αἰώνα, εἰλὲ ηδη (πρόγραμμα ποὺ πολὺ συχνὰ τὸ ξεχνᾶμε) τὴν ἀντίστιχη του σὲ φεύγωντα μυστικισμοῦ, ποὺ συνεχίζονται κατὰ τὸν 19ο αἰώνα μὲ τὸν γαλαξία

τῶν φυσικῶν φιλοσοφιῶν (Σέλλινγκ), τῆς «ρομαντικῆς φιλοσοφίας» (Νοβάλις), τοῦ χριστιανικοῦ ὑπαρξισμοῦ (ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τὸν Κίρκεγκωρ). Διπλὰ σ' αὐτὸ τὸ θηριστευτικὸ φεῦμα ὑπάρχει ένα φεῦμα ἄθεου καὶ ἀναρχικοῦ ίρασιοναλισμοῦ ποὺ ξεκινᾶ ἀπὸ τὸν Στίρνερ καὶ τὸν Νίτος. Καὶ στὴ μὰ καὶ στὴν ἄλλη περίπτωση ξέχουμε νὰ κάνουμε μὲ μορφές «κοριτικῆς» φιλοσοφίας ποὺ στρέφονται κατά τοῦ «ἰπτεριαλισμοῦ τοῦ ὅρθου λόγου», τῆς Ζενοίας, τοῦ «Συστήματος» (τὸ φιβερὸ χεγκελιανὸ σύστημα), τῆς ἐκλογικευμένης θεολογίας ἥ ἐναντίον αὐτῆς τῆς νέας θεολογίας ποὺ ἀποτελεῖ, κατ' αὐτὸν, ἥ ἐπιστήμη. Πλῆθος, λοιπόν, φεύματα ποὺ δηγγοῦν κατευθείαν, μέσω τοῦ Μπερζόν ἥ τοῦ Χάιντεγκερ στὶς τωρινὲς φιλοσοφίες τῆς Επιθυμίας, τῆς Ζωῆς, τῆς Μεταφυσικῆς Εξέγερσης, τῆς Βίας κ.λπ. (ἀπὸ τὸν Ράιχ, τὸν Μαρκούζε, τὸν Μπατάγι, ὃς τὸν Ντελέζ, τὸν Εντγκαρ Μορέν κ.ἄ.). Πρόκειται γιὰ εἰδὴ φιλοσοφίας ἄλλοτε ἀντιεπιστημονικῆς καὶ ἄλλοτε παραεπιστημονικῆς (ποὺ στηρίζεται κυρίως στὴν ἐκμετάλλευση τῶν ἀντιφάσεων τῆς Βιολογίας, τῆς Ψυχανάλυσης ἥ τῆς Εθνολογίας). Σημειώτεον δὴ ἐνῶ δὲ ίρασιοναλισμὸς τῶν μαζῶν εἶναι τὶς περισσότερες φορές ἀνοιχτὰ συντριπτικός, δηλαδὴ πολιτικὰ ἀντιδραστικός, δὲ ίρασιοναλισμὸς τῶν φιλοσόφων στὶς ίδιαιτερες συνθήκες τῆς σημερινῆς Γαλλίας πρὸν καὶ μετὰ τὸν Μάη τοῦ '68, εἶναι γιὰ τὴν ὥρα ἀναρχίζων. Στὴ θέση τῆς καθαροῦ ἀρνητικῆς τῆς πάλης τῶν ἐκμετάλλευμενών τάξεων έχουμε τὴν «ὑπέρβαση» τῆς, τὸ πνεύμιο τῆς στὶς φανταστικὲς διαμάχες τῆς Εξουσίας μὲ τὸ Σέξ.

Καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμη. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐπαγγελματικὴ φιλοσοφία, καὶ παρὰ τὶς ἀλληλεπιδράσεις ποὺ μποροῦν νὰ ὑπάρχουν, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ διακρίνουμε προσεκτικὰ τὸν ρασιοναλισμὸ τῶν ἐπιστημόνων. Πρόκειται γιὰ ένα καινούριο φαινόμενο ποὺ ἀφορᾶ τὶς εἰδικές σύγχρονες μορφές «αὐθόρυμητης» φιλοσοφίας τῶν έπιστημόνων: Δηλαδή, στὴν πραγματικότητα, τὶς μορφές μὲ τὶς δόποιες ή κυριαρχη ἰδεολογία ἐπιβάλλεται στοὺς ἐπιστημονικὰ ἐργαζομένους, σὲ ἐποχὴ ποὺ οἱ κοινωνικὲς ἀντιφάσεις τοὺς γίνονται δύο καὶ περισσότερο αἰσθητές. Τὸ καινούριο στὴν ὑπόθεση δὲν εἶναι τόσο τὰ φεύματα αὐτοῦ τοῦ ίρασιο-

ναλισμοῦ, ποὺ φέρουν δρισμένους ἐπιστήμονες στὸ σημεῖο νὰ διακρίσσουν δὴ τὸ πιστεύοντα πὰ στὴν ἐπιστήμη», οὔτε ὡς «θεσμό» (ἥ ἐπιστήμη ἀποτελεῖ τάχα ένα δογματικὸ ξέουσιας) οὔτε ὡς γνώση (ἥ ἐπιστήμη δῆθεν ἀποτελεῖ «ίδεολογία», δηλαδὴ τὴν κατεξοχὴν ίδεολογία). Τὰ θέματα αὐτὰ ἀποτελοῦν, δπως ἔλεγε κάποτε δ Λένιν, φιλοσοφικοὺς ἀναχρονισμούς. Τὸ καινούριο εἶναι δὴ ἀπὸ τὴ μὰ μεριὰ τὰ φεύματα αὐτὰ παρουσιάζονται τὶς περισσότερες φορές μὲ τὴν δογματική, πραγματικές «πράξεις ιδεολογίας», κάποτε ἀμβλυνόμενες, ἀλλὰ ἀεναντίας συνθήκες: στὴν ἀτομικὴ ἀμφισβήτηση τῶν διοικητικῶν δομῶν τῆς Επιθυμίας, τῆς Ζωῆς, τῆς Μεταφυσικῆς Εξέγερσης, τῆς Βίας κ.λπ. (ἀπὸ τὸν Ράιχ, τὸν Μαρκούζε, τὸν Μπατάγι, ὃς τὸν Ντελέζ, τὸν Εντγκαρ Μορέν κ.ά.). Πρόκειται γιὰ εἰδὴ φιλοσοφίας ἄλλοτε ἀντιεπιστημονικῆς καὶ ἄλλοτε παραεπιστημονικῆς (ποὺ στηρίζεται κυρίως στὴν ἐκμετάλλευση τῶν ἀντιφάσεων τῆς Βιολογίας, τῆς Ψυχανάλυσης ἥ τῆς Εθνολογίας). Σημειώτεον δὴ ἐνῶ δὲ ίρασιοναλισμὸς τῶν μαζῶν εἶναι τὶς περισσότερες φορές ἀνοιχτὰ συντριπτικός, δηλαδὴ πολιτικὰ ἀντιδραστικός, δὲ ίρασιοναλισμὸς τῶν φιλοσόφων στὶς ίδιαιτερες συνθήκες τῆς σημερινῆς Γαλλίας πρὸν καὶ μετὰ τὸν Μάη τοῦ '68, εἶναι γιὰ τὴν ὥρα ἀναρχίζων. Στὴ θέση τῆς καθαροῦ ἀρνητικῆς τῆς πάλης τῶν ἐκμετάλλευμενών τάξεων έχουμε τὴν «ὑπέρβαση» τῆς, τὸ πνεύμιο τῆς στὶς φανταστικὲς διαμάχες τῆς Εξουσίας μὲ τὸ Σέξ.

Οἱ ἀγῶνες τοῦ μαρξισμοῦ κατὰ τοῦ ίρασιοναλισμοῦ

Τελικὰ δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ ἀντιμετωπίζουμε μιὰ συγκρία δπου διαφαίνεται ἡ σχετικὴ συγχώνευση τῶν διαφόρων μορφῶν ίρασιοναλισμοῦ. Γύρω στὴ δεκαετία τοῦ '30 καὶ τοῦ '40 δ μαρξισμός (καὶ εἰδικὰ οἱ μαρξιστὲς φιλόσοφοι) εἴχαν ηδη ξέπολύσει μιὰ συστηματικὴ ἐπίθεση στὸν ίρασιοναλισμό. Στὴ Γαλλία δ Πόλιτζερ κατέβαλε σημαντικές —καὶ ἐπιτυχεῖς— προσπάθειες, ύποστηριζόμενος ἀπὸ ἐπιφανεῖς ἐπιστήμονες δπως δ Λαζεβέν, δ Μαρσέλ Πρεβώ, δ Ανρί Βαλλόν. Απὸ τὴ δικὴ του μεριά, δ Λουκάτς ἀφιέρωσε μεγάλο μέρος τοῦ έργου του στὸ ίδιο θέμα. Τὸ πρόβλημα ήταν τότε νὰ καταπολε-

μηδεί, καὶ σ' αὐτὸ τὸ ἐπίπεδο, δ φασισμός πον χρησίμευε στὴν ἀστική τάξη ὡς προτείχισμα ἔναντίον τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης, τὸ ἐπιθετικὸ τῆς ὅπλο ἐναντίον τῶν ἐργατῶν τῆς Εὐρώπης, στὴν προσπάθεια τῆς νὰ ξεπεράσει τὴ μεγαλύτερη κρίση ποὺ εἶχε ὥς τότε γνωρίσει τὸ καπιταλιστικὸ σύστημα. Ξωρὶς νὰ ἀναφερθοῦμε σ' ὅλοκληρη τὴν ἰστορία αὐτοῦ τοῦ ἀγώνα, μποροῦμε νὰ συγχρατήσουμε δρισμένα σημαντικὰ σημεῖα καθὼς καὶ τὰ προβλήματα τὰ δοποὶα θέτει.

Ο Πόλιτζερ καὶ δ Λούκατς ἔδειξαν δτὶ ή ἐπίσημη ἰδεολογία τοῦ ναζισμοῦ (ἡ ἰδεολογία τοῦ αἵματος καὶ τῆς φυλῆς, τοῦ «ζωτικοῦ χώρου»), δὲν ἀποτελεῖ οὔτε ἀπομονωμένο φαινόμενο οὔτε τεχνητὴ ἐπινόηση. Ἐχει προετοιμαστεῖ ἀπὸ παλιά, ἀπὸ τὸ ζεῦμα τοῦ φιλοσοφικοῦ ἴρασιοναλισμοῦ (στὴ Γαλλία δ Μπερζόν, ἀλλοῦ δ Νίτσε καὶ δ Χάιντεγκερ), τὸ δοποὶο ἔδωσε στοὺς πνευματικοὺς κύκλους τὴ σκυτάλη γιὰ τὴν «ἀντιστροφὴ τῶν ἀξιῶν» τῆς ἐπιστημονικῆς προόδου καὶ τῆς ἀστικῆς πολιτικῆς δημοκρατίας, ἔννοιες στενὰ συνδέμενες μὲ τὸν κλασικὸ φασιοναλισμό. Οἱ ἔδιοι στοχαστὲς ἔδειξαν δτὶ ή ἔξαπλωση τοῦ ἴρασιοναλισμοῦ ἀντιστοιχεῖ σὲ μιὰ περίοδο ἀνοιχτῆς κρίσης, δην τὰ ἰστορικὰ δρια καὶ δι βαρβαρότητα τοῦ καπιταλισμοῦ γίνοντα συνείδηση σὲ τεράστιες μάζες ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, μὲ τὴν πίεση τῶν ἱμπεριαλιστικῶν πολέμων καὶ τῆς σοβιετικῆς ἐπανάστασης.

Η ἀστικὴ δημοκρατία ἔμφανίζει ἔτοι τὸ ἀληθινό της πρόσωπο: μιὰ μορφὴ δικτατορίας τῆς κυρίαρχης τάξης, τῆς τάξης τοῦ χρήματος, ποὺ μπορεῖ πάντα, ὅταν οἱ περιστάσεις τὸ ἀπαντήσουν, νὰ μεταστραφεῖ στὴ βία. Ἐδειχαν ἐπίσης δτὶ πρόκειται κατὰ βάση γιὰ ἔνα μέσο πάλης ἔναντίον τῆς ἐπανάστατης ἰδεολογίας τοῦ προλεταριάτου καὶ συνεπῶς ἔναντίον τῆς μαρξιστικῆς φιλοσοφίας, τοῦ διαλεκτικοῦ ὑλισμοῦ.

Ἐνῶ διμως δ ίρασιοναλισμὸς καταγγέλλει τὸν «Ντεκάρτο» (ἡ τὸν Κάντ), ὡς πρόγονο καὶ θεωρητικὸ ὑπεύθυνο τοῦ «ὑλισμοῦ» καὶ τοῦ μαρξισμοῦ, οἱ φασιοναλιστές φιλόσοφοι τοῦ ἀστικοῦ πανεπιστημίου (Μπεντά, Κούρε κ.λπ.) καταγγέλλουν τὸν μαρξισμὸ ὡς μιὰ μορφὴ ἴρασιοναλισμοῦ, θέτοντάς τον σὲ ἵση μοίρα μὲ τὸν ναζισμό,² καὶ ἀντιτάσσοντάς τον τὸν Πλάτωνα, τὸν

Ντεκάρτ καὶ τὸν Κάντ. Η ἀστικὴ τάξη μάχεται σὲ δύο μέτωπα. Καὶ οἱ μαρξιστές, καὶ αὐτοὶ μάχονται σὲ δύο μέτωπα. Αὐτὴ δτὶ πάλη τῶν ἰδεῶν σὲ μεγάλο βαθμὸ δργανώνεται γύρω ἀπὸ ἐρωτήματα δπως: Υπὲρ ἡ κατὰ τὸν Ντεκάρτ; Ποιός είναι δ ἀληθινὸς «Ντεκάρτ»; δ ἀληθινὸς Κάντ: είναι προοδευτικὸς ἡ ἀντιδραστικός; Ὕλιστης ἡ ἰδεαλιστής;

Μονοδικὸ παχνίδι, τοῦ δοποὶου τὴ σημασία δύσκολα καταλαβαίνει κανεὶς ἄν δὲν λάβει ὑπόψη δτὶ, στὸ μαρξιστικὸ στρατόπεδο καὶ στὶς συνθῆκες τῆς ἐποχῆς, δ ἀγώνας αὐτὸς παρέμεινε βασικὰ ἀμνητικός. Ὁπωδήποτε συνέβαλε κατὰ πολὺ στὴν ἐνδυνάμωση τῆς ἐνότητας τῶν λαϊκῶν δυνάμεων, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν πνευματικὰ ἐργαζομένων ποὺ συστειρώνονταν γύρῳ ἀπὸ τὴν ἐργατικὴ τάξη, ἔναντίον τοῦ φασισμοῦ, τόσο στὴν Ἀντίσταση δσο καὶ στὸν ἀγώνα γιὰ τὴν εἰρήνη, καὶ ἔναντίον τοῦ «ψυχροῦ πολέμου». Τὸ ἀν κατάφερε νὰ μετατοπίσει τὸ ἰδεολογικὸ μέτωπο καὶ νὰ προωθήσει τὸν ἀγώνα τοῦ μαρξισμοῦ μὲ τὴν ἀστικὴ ἰδεολογία στὸ σύνολό της είναι ἀλλο πορόβλημα. Διεκδικώντας, ἐνάντια στὸν ἴρασιοναλισμό, τὴν κληρονομιὰ τοῦ φιλοσοφικοῦ φασιοναλισμοῦ καὶ συνάπτοντας σ' αὐτὴ τὴ βάση μιὰ «συμμαχία» μὲ τοὺς διανοούμενους καὶ τοὺς ἐπιστήμονες, δ μαρξισμὸς ἔβαλε φραγμὸ σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς μορφὲς τῆς ἀστικῆς ἰδεολογίας: ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἔφτασε νὰ παρουσιαστεῖ δ ἰδιος (καὶ νὰ στοχαστεῖ τὸν ἔαυτὸ τοῦ) εἴτε ὡς μιὰ μορφὴ «φασιοναλισμοῦ» εἴτε ὡς προέκταση, «σύγχρονη μορφὴ» τοῦ φασιοναλισμοῦ, εἴτε ὡς φιλοσοφία τῆς δοποὶας δ φασιοναλισμὸς ἀποτελεῖ «συστατικὸ μέρος».

«Ομας, σῆμερα, δὲν μποροῦμε νὰ ἔχουμε αὐτὰ ποὺ ἡ κατοπινὴ ἰστορία μᾶς ἔμαθε, τόσο στὸ κοινωνικὸ δσο καὶ στὸ ἐπίπεδο τῶν «ἰδεῶν»: δτὶ δ φασισμὸς ἀποτελεῖ μιὰ ἔξαιρετη καὶ πολιτικο-ἰδεολογικὴ μορφὴ (δχι ὡστόσο τυχαία) στὴν ἰστορία τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ. δτὶ δ ἀμνα τοῦ μαρξισμοῦ μὲ τὴ μορφὴ τοῦ φασιοναλισμοῦ κονβαλούσε τὰ σπέρματα ἐσωτερικῶν ἀντιφάσεων. Γιατὶ δίλασ στὸν Πόλιτζερ ἡ στὸν Λούκατς κινητοποιοῦσε, ἐπίσης, γιὰ τὴν «ύπερασπιστὴ τοῦ Ὁρθοῦ Λόγου», μιὰ ὑπεραναθεωρητικὴ τάση (βλ. τὴ Σχολὴ τῆς Φοργκφούρτης: Χορχάιμερ, Ἀντόρο) ποὺ μεταστράφηκε σὲ μορφὴ ἴρα-

σιοναλισμοῦ (Μαρκούζε). δτὶ συνέπιπτε χρονικὰ μὲ μιὰ θεωρητικὴ ἀδράνεια καὶ μιὰ μηχανικὴ παραμόρφωση τοῦ μαρξισμοῦ (Στάλιν). δτὶ, τέλος, δ μαρξισμὸς σὲ σχέση μὲ τὰ ἐπιστημονικὰ τοῦ στηρίγματα παρασυρόνταν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη σὲ σοβαρὰ λάθη ἡ τουλάχιστον βροκόταν σὲ ἀδυναμία νὰ τὰ προβλέψει, νὰ ἀναγνωρίσει καθαρὰ τὴ φίλα τους: Μάρτυς μας, δ «καταδίκη» τῆς ψυχανάλυσης («ἰδεολογία χωρὶς μέλλον»), «δπισθοδόμηση πρὸς τὸ ἀσυνείδητο», ἐντεῦθεν τῆς ἐπιστημονικῆς λογικότητας), καὶ, πράγμα αὐτονόητο ἄλλωστε, δ ἐπίδραση τοῦ λυσενκισμοῦ [ποὺ βασίστηκε στὴν ἔξισωση: γενετικὴ τοῦ Μέντελ = βιταλιστικὸ μυστικομόδιος τοῦ Weissman = φατσισμὸς³].

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ συγκαλύπτονταν δτὶ δ ἴρασιοναλισμὸς καὶ δ σκοταδισμὸς τοῦ ναζισμοῦ ἦταν ἀντιεπιστημονικὴ φιλοσοφία μόνο «θεωρητικά», δηλαδὴ ἐπιφανειακά: μὲ κανέναν τρόπο δὲν πάσχιζαν πρακτικὰ νὰ περιορίσουν δη νὰ σταματήσουν τὴν ἐπιστημονικὴ καὶ τεχνολογικὴ —στὴν ὑπηρεσία τῆς μεγάλης βιομηχανίας καὶ τοῦ στρατοῦ — ἔξελη τῆς Γερμανίας· κάθε ἄλλο· καὶ, κυρίως, μὲ κανέναν τρόπο δὲν σκοπούσαν νὰ περιορίσουν δη νὰ σταματήσουν τὴ «λογικότητα» καὶ τὴν «ἐκλογίκευση» τῆς ἐκμετάλλευσης, τῆς «ἐπιστημονικῆς» πολιτικῆς προπαγάνδας, τοῦ συγκεντρωτικοῦ δηλαδὴ συστήματος. Αὐτὴ δη ἀντιφατικὴ πλευρὰ τοῦ ἴρασιοναλισμοῦ κινδύνευε νὰ διαφύγει.⁴ Για τὸν αὐτὸ είναι ἀνάγκη σημεδα, προκειμένου νὰ δοῦμε τὰ πράγματα καθαρότερα, νὰ θέσουμε ἔνα διπλὸ ἐρώτημα:

1. Τί ἀντιπροσωπεύει, ἰστορικά, δ φιλοσοφικὸς φασιοναλισμός;

2. Ποιά σχέση ὑπάρχει, τὴν ἐποχὴ μας, ἀνάμεσα σὲ μιὰ οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ κρίση τοῦ καπιταλι-

2. Ἀνοίγοντας ἔτοι τὸ δρόμο στὴ θεωρία τοῦ «όλοκληρωτισμοῦ» ποὺ δὲ γίνει τὸ σταθερὸ ἰδεολογικὸ μοτίβο τοῦ «ἔλευθερου κόσμου» μετά τὸν πόλεμο.

3. Για τὸ ἀποφασιτικὸ καὶ μονίμως ἀποστολόμενο αὐτὸ πρόβλημα παραπέμπω στὸ βιβλίο τοῦ Dominique Lecourt, *Lysenko. Histoire réelle d'une «science prolétarienne»*, μὲ πρόλογο τοῦ L. Althusser, ἐκδ. F. Maspero, σειρὰ Théorie.

4. Βλέπε σχετικὰ ἔνα σημαντικὸ κείμενο τοῦ Μπ. Μπρέχτ, γραμμένο τὸ 1937: «Discours sur la capacité de résistance de la raison», στὸ *Écrits sur la politique et la société*, σελ. 194-196, L' Arche.

σμοῦ, στὸ γενικότερο πλαίσιο τῆς κρίσης τοῦ ἡμεριδιανοῦ, καὶ στὶς ἀντιφάσεις τῆς κυρίᾳρχης ἰδεολογίας;

Tí εἶναι ρασιοναλισμός

Δὲν πρόκειται νὰ πιάσουμε ἐδῶ δλόκηρη τὴν ἰστορία τοῦ φιλοσοφικοῦ ορασιοναλισμοῦ τοῦ δποίου οἱ ἀρχές — ἔξισυν παλιές μὲ τὴ φιλοσοφία τὴν ἔδια — ἀνάγονται ἀπὸ μιὰ ἄποψη στὴν ἀρχαιότητα (Δημόκριτος, Ἀριστοτέλης). Μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ δομὴ τοῦ ὁρθολογισμοῦ συγκροτημένου σὲ κυριαρχη ἰδεολογία στοὺς νεότερους καρδιναλούς, καὶ ἡ φορὰ τῆς ἔξελιξής τουν. Πρόκειται γιὰ τὴ διαλεκτικὴ σχέση ποὺ δημιουργεῖται μεταξὺ τῶν δύο καθοδιστικῶν φιλοσοφικῶν τάσεων, ὑλισμοῦ καὶ ἰδεαλισμοῦ, σὲ συνάρτηση μὲ τὶς δεδομένες ἰστορικὲς συνθῆκες.

Ο ρασιοναλισμός, δπως και κάθηθε φιλοσοφία, είναι ένας σχηματισμός συμβιβασμού, ένα προϊὸν τῆς πάλης του ύλισμοῦ και του ίδεαλισμοῦ που παραμένει στήν κυριαρχία του ίδεαλισμοῦ.⁵ Εχει σημασία διτι «μέσα» στὸ ρασιοναλισμὸ ή μᾶλλον μέσα στὴν ἀνάπτυξη και τὴ διαδικασία διαφροποίησής του ὑπάρχει ὀπωδόσηπότε δυνάμει ἔνα στοιχεῖο ύλισμοῦ, στοιχεῖο συστατικό, μὲ εἰδικὴ μορφὴ. Και ἀντίστοιχα, γιὰ μὰ δλόκληρη περίοδο, δύλισμός αὐτὸς δὲν ἔχει ἄλλη ύπαρξη ἔξω ἀπὸ τὴ μορφὴ που παίρονει ὡς συνιστώσα τοῦ ρασιοναλισμοῦ, συνιστώσα ποὺ στὸ πεδίο τοῦ ρασιοναλισμοῦ συμβάλλει στὴ δημιουργία του. (Δὲν ὑπάρχει ἀπὸ τὴ μιδεριὰ ἔνας ύλισμος ἀχρονικός, παρὸν ἄλλα ἀόρατος, και ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ή ὑπὸ ρασιοναλιστικὴ μορφὴ «έκφραση» του στὰ «ὅρια τοῦ ρασιοναλισμοῦ.»)

Ποιά, λοιπόν, είναι αυτή η ειδική μορφή που ἀντιστοιχεῖ στὶς ιστορικὲς συνθῆκες τῆς ἀνόδου τῆς ἀστικῆς τάξης καὶ τῆς ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ σὲ βάρος τῶν δουλοκτητικῶν τρόπων παραγωγῆς, καὶ τῆς φεουδαρχικῆς-δεσποτικῆς ὑπερδομῆς τους; Εἶναι δὲ ὑλισμὸς τῆς ἀντιθρησκευτικῆς πάλης, τῆς κριτικῆς τῆς ψηφικείας, τῆς θεολογίας. ⁷ Αρα, στὸ φιλοσοφικὸ ἐπίπεδο, τῆς κριτικῆς του τοῦ σπιριτουναλισμοῦ. Ή ὑλιστική τάση, ὡς τάση ἀντιθρησκευτική, ὑποστηρί-

ζει τὸ σύνολο τῶν ἀνίσων μορφῶν τοῦ κλασικοῦ «μεταφυσικοῦ» ή «ἐμπειρικοῦ» φασιοναλισμοῦ. 'Ο φασιοναλισμὸς εἶναι ύλιστικὸς στὸ βαθὺ πού, σε ἀνίσα ποσοστά, ἀντιτίθεται στὴ θρησκεία καὶ στὸν σπιριτουναλισμό.

Αλλὰ τὸ χαρακτηριστικὸν αὐτὸν δὲν ἐπαρκεῖ. Τὸ τυπικὸν στοιχεῖον τοῦ φασιοναλισμοῦ εἶναι ή πάλιν ἐναντίον τῆς θρησκείας μὲν καὶ γιὰ τις φυσικές ἐπιστήμες· Μὲ τὶς φυσικές ἐπιστήμες· Οὐ φασιοναλισμός δανείζεται ἀπὸ αὐτὲς στοιχεῖα γιὰ νὰ «ἀνασκευάσει» τὴν θρησκείαν. Δανείζεται ἔννοιες καὶ «μεθόδους» τῶν δύοιών ή φιλοσοφικὴ γενίκευση ἐπιτρέπει τὴν κοριτικὴν θεολογίας, τοῦ θαύματος, τῆς ἀποκάλυψης, τῆς θείας Πρόνοιας κ.λπ. Γιὰ τὶς φυσικές ἐπιστήμες· γιατί, σὲ ὀντάτταλλαγμα, ἡ κοριτικὴ αὐτὴ ἔχει μόνιμο στόχο νὰ γηρυδίσει τὰ ἰδεολογικὰ ἐμπόδια ποὺ παρακωλύουν τὴν πρόοδο τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τὴν παραγωγικὴν ἐφαρμογὴν τους, ἥ τουλάχιστο μερικὰ ἀπὸ αὐτά.

”Ηδη είμαστε σέ θέση νὰ δοῦμε
ὅτι ἀνάλογα μὲ τὶς ιστορικὲς πα-
ραλλαγὲς τοῦ οραιοναναλισμοῦ ή υλι-
στικῆ του συνιστώσα πρόπετρα νὰ εἴ-
ναι ἀνισα ἰσχυροῦ: ὅχι μόνο λόγω
τῆς κατάστασης στὴν διοία βοήσε-
ται ή ἔξελιξη τῶν ἐπιστημονικῶν
γνώσεων οὔτε λόγω τῆς δύναμης
ποὺ ἔχει ή σύζευξη ἐπιστήμης καὶ
φιλοσοφίας, ἀλλὰ ἐπίσης ἔξαιτίας
τῆς λιγύτερο ή περισσότερο συνε-
ποὺς θέσης ποὺ ή κάθε φιλοσοφία
μπορεῖ νὰ καταλάβει στὸν ἀγώνα
αὐτὸν ποὺ διεξήγεται στὸν ἴδιο τη-
τὸ χῶρο. Ορισμένες παραλλαγὲς
είναι ἐντελῶς παράδοξες. Ο οραιο-
ναναλισμὸς μπορεῖ νὰ πάρει τὴ μορφὴ
μᾶς «ἐξλογικευμένης» Θεολογίας.
Καὶ τὴν ἴδια στιγμὴ διάγωνας ἐναν-
τίον τῆς θεολογίας μπορεῖ νὰ πάρει
μιὰν ἄλλη μορφὴ συμβιβασμοῦ ποὺ
ἀντιθέτει στὴν Πίστη ὅχι τὸ Λόγο
ἄλλα τὸ «ἀντίθετό» του: τὴν Ἐμ-
πειρία, τὸ Συναίσθημα, τὴ Ζωή.
Πρώτη ἔνδειξη τοῦ συμμετοικο-
ζεύγους τὸ δόπιο μέλλεται νὰ ἀπο-
τελέσουν οραιοναναλισμὸς καὶ Ισαο-
ναναλισμὸς καὶ τοῦ δοπίου ή λει-
τουργία ποικίλλει ἀνάλογα μὲ τη-
συγκυρία.

Αλλὰ τὸ χαρακτηριστικὸν αὐτὸν δὲν ἔπαρκει νὰ περιγράψει τίς παραλλαγές, τίς ἀντιφάσεις τοῦ φασιοναλισμοῦ καὶ τὴν ἀνισότητα τῆς σχέσης του μὲ τὸν ύλισμό. Γιὰ νὰ τὸ

κατανοήσουμε πρέπει νὰ σκεφτοῦμε δτὶ ή προσφυγὴ στὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες γιὰ τὴν πάλη ἐναντίον τῆς θρησκείας μὲ κανέναν τρόπο δὲν πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀπλὴ ἀντιπαράθεσή τους. Ὁ οασιοναλισμὸς φαντάζεται καὶ διακηρύσσει τὸ ἀσυμβίβαστο ἐπιστήμης καὶ θρησκείας, ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὸ ἀσυμβίβαστο φυσικοῦ φωτὸς καὶ ἀποκάλυψης, ὁρθοῦ λόγου καὶ μύθου (ἢ ἀποκρυφισμοῦ). Νόησης καὶ Πίστης (ἢ δεισιδαιμονίας, προλήψεων), φυσικοῦ καὶ ὑπερφυσικοῦ, ἀλήθειας καὶ λάθους (πλάνης). Ἡ σχέση ὅμως αὐτῇ εἶναι στὴν πραγματικότητα μιὰ παράγωγη σχέση ποὺ ἔχει δημιουργηθεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδραση ἐνδὸς ἄλλου αἰτίου τῆς οασιοναλιστικῆς θέσης, μὲ μιὰ διαμεσολάβηση πρακτικῆς, δηλαδὴ «πολιτικῆς» φύσης.

Ἡ βαθύτερῃ αἰτίᾳ τῆς πάλης τοῦ φασιοναλισμοῦ ἐναντίον τοῦ σπιριτουναλισμοῦ εἶναι στὴν πραγματικότητα ἡ πρακτικὴ ἐναντίωση τῆς θρησκευτικῆς σύλληψης τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀστικοῦ δικαίου, ἡ ἀνάπτυξη τῆς νομικῆς ἰδεολογίας ὑπὸ τὴν δόπια καὶ διὰ τῆς δόπιας τὸ ἀστικὸ δίκαιο μιπορεῖ νά ἀναπτυχθεῖ σύμφωνα μὲ τὴν ἴστορικὴ διαδικασία ποὺ ἀπαιτεῖται ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν σχέσεων καὶ τοῦ ἐθνικοῦ κράτους, γιατὶ τοῦ παρέχει τὴν καθημερινή της θεωρητική καὶ πρακτικὴ ἐγγύηση. Ἡ ἴστορικὴ ἀνάλυση τοῦ φασιοναλισμοῦ (καὶ τῆς ἴδιας τῆς κατηγορίας τοῦ Ὁρθοῦ Λόγου, τῆς λογικότητας) δεῖχνει διτὶ ὁ ἀγώνας ἐναντίον τῆς θρησκείας μὲ καὶ γὰρ τὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες ἔχει ὁ Ἱδιος ὡς ἐσωτερικὴ προοϋπόθεση τὸν ἀγώνα ἐναντίον τῆς θρησκείας γιὰ καὶ μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ δικαίου καὶ τῆς νομικῆς ἀστικῆς ἰδεολογίας.

νομικής αυτής τεσσαράκτιας.
Ἐξοῦ καὶ ἡ βασικὴ συνέπεια: τὸ
συστατικὸ τοῦ φασιοναλισμοῦ ὑλ-
ιστικὸ στοιχεῖο θίγεται ὅχι μόνο ἐκ
τῶν ἔνδον ἀπὸ τοὺς ἄνισους βα-

5. Στὸ σημεῖο αὐτὸ παραπέμπω στὸ ἄρθρο τοῦ Pierre Macherey, «L'histoire de la philosophie considérée comme une lutte de tendances», στὸ περ. *La Pensée*, τεῦχ. 185, Φεβρ. 1976, καθὼς καὶ στὴ διάλεξή μου στὸ C.E.R.M. (στὸν κύκλο περὶ διαλεκτικῆς), *Sur la contradiction* (ὑπὸ ἑταῖρον τοῦ Σε. Ed. Sociales).

6. Βλ. σχετικά μεταξὺ ὅλων τὸ σημαντικό ἄρθρο τῶν «Εὐγκέλες καὶ Κάουτσου, «Socialisme de juristes», 1887, γαλ. μτφρ. στὴ συλλογὴ ἀρθρών τῶν Ed. Sociales: Marx-Engels, *Sur la religion*, 1960.

θμούς τοῦ ἀγώνα καὶ τοῦ συμβιβασμοῦ τῆς θρησκείας μὲ τίς φυσικὲς ἐπιστήμες. Θίγεται κυρίως ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐνεργοποίηση του ἔξαρτᾶται ἀπὸ τὴν νομικὴν ἰδεολογίαν, πράγμα ποὺ σημαίνει ὅτι διάγωνας ἐναντίον τοῦ θρησκευτικοῦ ἴδεαλισμού προγματοποιεῖται ὑπὸ τὴν ἑσωτερικὴν κυριαρχίαν ἐνδὸς ἄλλου ἴδεαλισμού, τοῦ νομικοῦ ἴδεαλισμοῦ (τοῦ ἐλεύθερον ἀτομικοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦ φυσικοῦ δικαίου).

Μέ αυτό τὸν τρόπο μποροῦμε νὰ καταλάβουμε τὴν ἐκ πρώτης δψεως παραδίξῃ αὐτή κατάσταση, κληρονόμου μὲν τῆς δύοις εἴμαστε καὶ ἔμεις οἱ ἴδιοι ἀκόμη σήμερα: δὸς φασιοναλισμὸς εἶναι τόσο περισσότερο «συνεπήγε» ὡς ἀντιθησκευτικὸς ἀγώνας, τόσο περισσότερο «καθαρός» καὶ τόσο σαφέστερο διαχωρίζει τὴ θέση του ἀπὸ τὸν σπιριτουαλισμὸν καὶ ἀπὸ τὸ συμφυές «ἄλλο» του, τὸν ἰρασιοναλισμὸν, δὸς περισσότερο συνεπήγε εἶναι ὡς φιλοσοφικὴ πραγμάτωση τοῦ ἀστικοῦ νομικοῦ ἰδεαλισμοῦ. Ἡ ἐπιστημονικὴ «λογικότητα» ἀναπαριστᾷ τὴ νομικὴ «λογικότητα». Ἡ δυνατή, τυπικὴ μορφή του εἶναι ἡ ἐπεξεργασία τῆς κατηγορίας τοῦ δροῦ λόγου, ἐπεξεργασία ἡ δύοις βασίζεται σὲ μιὰ σύλληψη τῆς κοινωνίας ὡς Φύση, ὡς πραγμάτωση τῆς ἀνθρώπινης Φύσης (καὶ ὅχι σχεδων καὶ νόμων τῆς Θείας Πρόνοιας), ὡς μηχανικὸ καὶ ἀριμονικὸ σύστημα «φυσικῶν» σχέσεων μεταξὺ ἔλλογων ἀτόμων.

Μόνο ἀν ἀναχθοῦμε σ' αὐτῆν τὴν ἐσωτερική δομὴ τοῦ φιλοσοφικοῦ ορασιοναλισμοῦ μποροῦμε νὰ δούμε καθαρὰ τὶς ἀρχές, τὶς μορφές τῆς κυριάρχης φιλοσοφικῆς ἰδεολογίας ποὺ ἀναπτύσσονται τῇ στιγμῇ ποὺ ὁ καπιταλισμὸς ὑπερισχύει στην οικονομικὴ πάνω στὴ φεουδαρχία, τῇ στιγμῇ πού, ταυτόχρονα, ἀναπτύσσεται ἡ προλεταριακὴ πάλη τῶν τάξεων ποὺ τὸ φιλοσοφικό τῆς ἀποτέλεσμα εἶναι μιὰ οἰζικὰ καινούρια μορφὴ τοῦ ψήλισμοῦ, ὁ διαλεκτικὸς υλισμὸς ἐφαρμοσμένος στὴν ἐπαναστατικὴ ἐπιστήμη τῶν κοινωνικῶν σχηματισμῶν. Ποιεῖ εἶναι αὐτὲς οἱ μορφές; Πάνω ἀπ' ὅλα οἱ μορφές τοῦ σύγχρονου θετικοῦ μορφοῦ καὶ νεοθετικισμοῦ.⁸ Ο θετικισμὸς παραμένει ἔνας ὀρθολογισμὸς ποὺ συνδυάζει τὴν ἀληθονομία τοῦ ἐμπειρισμοῦ (Hume) καὶ τοῦ φορμαλισμοῦ (Λάιμπντις) καὶ ὁ δόποις τείνει νὰ παρουσιάζει ὅλα τὰ φυσι-

καὶ καὶ κοινωνικά φαινόμενα ὡς
ύποκείμενα στὴ δικαιοδοσία τῆς
λογικῆς καὶ τῆς παρατήρησης, τοῦ
«συλλογισμοῦ» ἢ τοῦ «ύπολογι-
σμοῦ» καὶ τῆς «πειραματικῆς μεθό-
δου», καὶ ὁ δόπος διακριθεῖσει
πάνω σ' αὐτὴ τῇ βάσῃ τὸ «τέλος»
τοῦ ἴρασιοναλισμοῦ, τοῦ «φετιχι-
σμοῦ», τοῦ μυστικισμοῦ κ.λπ. Ὁ
θετικισμός, δῆμως, εἶναι ἔνας οριο-
ναλισμός τοῦ δόποίου ἡ ἐσωτερικὴ
ἰσχὺς σὲ σχέση μὲ τὴν κλασικὴ του
περιόδο ἔχει ἔξαιρετικὰ περιορι-
στεῖ καὶ στὸν δόποῖο, ὡς ἐκ τούτου,
τὸ ὑλιστικὸ στοιχεῖο (συνεχῶς πα-
ρόν, δῆπος σὲ κάνθε φιλοσοφία) πα-
ρουσιάζεται δῆλο καὶ περισσότερο
τιθασευμένο. Γιατὶ στὸ θετικισμό⁹,
παρὰ τὶς ἐπαναλαμβανόμενες δια-
κηρύξεις, δὲ ἀγώνας ἔναντι τοῦ
σπιριτουναλισμοῦ καὶ τῆς θρησκευ-
τικῆς ἰδεολογίας γίνεται ἐντελῶς
τυπικὸς καὶ καταλήγει σὲ ἔνα διχο-
τομικὸ σχῆμα: ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά δὲ
Λόγος καὶ οἱ ἐκλογικευμένες τεχνο-
λογικές ἔνέργειες τῆς ἐπιστήμης,
ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ λόγος καὶ οἱ ἀλογες
τελετουργίες τῆς θρησκείας, τῆς
«μεταφυσικῆς», τοῦ «μύθου». Ἀπὸ
τὴ μιὰ μεριά οἱ ἀνάγκες τῆς γνώσης
καὶ η πρόδοδός της, ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸ
ἀνεξάλειπτο ὑπόλευμα τοῦ συναι-
σθήματος, τῆς παθολογίας.

Παραδεχόμενος, όμως, τὸν ἄλλο γο χαρακτήρα τῆς θρησκείας ὁ θετικισμὸς τῆς ἀνοιξὲ ἔνα δρόμο τὸν δύποτο αὐτῇ δὲν παρέλειψε ν' ἀκολουθήσει: μπορεῖ νὰ ἰσχυρίζεται δτὶ δολοκληρώνει τὴν ἐπιστημονικὴ γνώση ποὺ πάντα πάσχει ἀπὸ τὴν ἔλλειψη ἑνὸς «ψυχικοῦ συμπληρώματος». Ο θετικισμὸς εἶναι μὰ πολὺ πιὸ στέρεα —ἀπὸ δ. τι δὲξ οἱ προηγούμενες μορφὲς τοῦ φασιοναλισμοῦ— βάση γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ζεύγους φασιοναλισμὸς/ἰασιοναλισμός, καὶ γὰρ τὸ σχηματισμὸν τῶν ιασιοναλιστικῶν μορφῶν φιλοσοφίας. Σὲ τελευταία ἀνάλυση, ἡ ἀντίθεση ἐπιστήμη/θρησκεία (ἢ ἐπιστήμη/ἀποκρυφισμός) ἔχει ἀλλάξει νόημα: Μόνο δευτερευόντως ἔχει ὡς λειτουργία νὰ καταπολεμήσει τὴ θρησκεία. Κατὰ κύριο λόγο τείνει νὰ ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐπιστήμη τὴν ὑλιστικὴ ἀντιληφτῆ τῆς ιστορίας καὶ τῆς διαλεκτικῆς, τὶς δποτες ἐμφανίζει σὰν σύγχρονες μεταμορφώσεις τῆς θρησκείας, τοῦ ἀνιμισμοῦ κ.λπ. Καὶ ἀντίστοιχα, ἡ νομικὴ ἴδεολογικὴ βάση τοῦ φασιοναλισμοῦ ὑφίσταται μὰ σημαντικὴ μετατόπιση: τὸ ζητούμενο δὲν εἶναι πιὰ νὰ «θεμελιωθεῖ» μὰ πολιτικὴ

καὶ μιὰ μορφὴ κράτους στὸ Δίκαιον
καὶ τὸν Ὄρθδο Λόγο, ἀπ' ὅπου
ἀπορρέουν οἱ παγκόσμιες ἀρχὲς τῆς
ἀνθρώπινης φύσης· ἡ τάση εἰναι
ἀντίστροφη· νὰ «θεμελιωθεῖ» μιὰ
ἔρμηνεια, μιὰ πρακτικὴ τοῦ δικαίου,
δηλαδὴ τοῦ «λόγου τοῦς κράτους», πάνω στὴν πολιτικὴ ἀντίθε-
ση δύο κοινωνικῶν τύπων, τὶς
«έλευθερες» κοινωνίες καὶ τὶς
«δλοκληρωτικές», οἱ δοποῖς ύποτι-
θεται πραγματώνουν μιὰ δρισμένη
«ἴδεολογία» καὶ τὴν ἐπιβάλλουν μὲ-
τὶ βία στὸ ἄτομο (αὐτὰ ποὺ συμ-
βαίνουν στὴν Ἀνατολή...).

΄Από κεὶ καὶ ὑστερά εἴμαστε σὲ θέση νὰ καταλάβουμε δτὶ ὁ θετικο-
σμὸς μπορεῖ νὰ είναι γιὰ τὸ σύγχρο-
νο καπιταλισμὸς ή κυρίαρχη μορφή
τῆς κυριαρχίας ἰδεολογίας (στη φι-
λοσοφία) καί, δπως τὰ δούμε αἱμα-
σως παρακάτω, ἡ ἐσωτερικὴ βάση
τοῦ ἔδιου τοῦ ἴσασιοναλισμοῦ. Τί-
θεται δημος τὸ ἔρωτημα: πῶς αὐτὴ ἡ
ἰδεολογικὴ ἀπεικόνιση ἐπηρεάστη-
κε ἀπὸ τὸ ξέσπασμα τῆς ἰστορικῆς
κρίσης τοῦ καπιταλισμοῦ;

7. 'Ο αστικός φιλοσοφικός μύθος του δροθού λόγου, αυτής της έπαναστατικής θεότητας, έκφραζε πάντοτε τὴν ἔντονα μᾶς πανομομας ἀνθρώπινης ίδιότητας τῆς Φύσης. Ως ἐκ τούτου είναι σὲ θέση νὰ δροθεῖται μὲ τελεοδικὸ τόπῳ τὶς περιοχὲς ἀνάμεσα στὸ λάθος καὶ τὴν ἀλήθεια. Παραπέμπω στὶς συγγρίνουσες ἐναλύσεις τοῦ 'Ἀλτονεὸς στὸ *Philosophie et philosophie spontanée des Savants*, Maspero, 1974, *Éléments d'autocritique*, Hachette Littérature, 1974, *Positions*, Ed. Sociales, 1976.

8. Προσοχή: ή σχετική δάνυναμια τοῦ θετικού σημείου στην πανεπιστημιακή γλώσση φιλοσοφική παράδοση, για μιὰ δόλωληη περίοδο, δὲν πρέπει νά μᾶς κάνει νά ξεχνάμε τὸ γεγονός νός διὰ οὗ θετικιμόδις ἀποτελεῖ τὴν κυρίαρχη μορφὴ τοῦ φιλοσοφικοῦ ίδεαλισμοῦ στὸν σύγχρονο καπιταλιστικὸ κόσμο. Επίτοις δὲν πρέπει νά μᾶς παρασύρει τὸ γεγονός διὰ τὸ σύγχρονος θετικιμόδις είναι δινάκινος νά δραγμανεῖ διὰ τὸ «ούστημα» κατὰ τὸ πρόστυο τῶν κλασικοῦ μεταφρασικοῦ θασιοναλισμοῦ. «Ἀλλωστε διὰ μορφὴ ἐνὸς τέτοιου ουστήματος, μέσον στηγανίστοσια τῆς φιλοσοφίας, είναι πάντοτε ουγε-

τούς σε αυτήν τη φιλοσοφία, είναι πάντοι οι σχετικοί.
Μετά τόν Χέρκερ, τό δέσποιν που προσκαλεί
επιβάλλεις σ' έδωληρη την ίδεαντική φιλο-
σοφία τη μορφή τουν *άντινοντημάτος*.
9. 'Ακόμη περισσότερο στὸν σύγχρονο νεοεθνικό,
από τὸν Mach ὡς τὸ Carnap, καὶ
τοὺς «άλειφούς» δόψεως τὸν Popper, ποὺ δὲ
επιφανῆς βιολόγος Zax Μονό ἀποτελεῖ τὸν
πιο γνωστὸ δπαδὸ καὶ ὑπερασπιστὴ του στῆ
Γαλλία.

«Κοινωνική» και «ίδεολογική κρίση»

Αναφέρθηκα παραπάνω, μὲ τόπο άναγκαστικά σχηματικό, στὴν έρημεία πολλῶν κοιμουνιστῶν γιὰ τὴ σχέση οἰκονομικοπολιτικῆς καὶ ίδεολογικῆς κρίσης σὲ συνάρτηση μὲ τὶς σύγχρονες ιδασιοναλιστικὲς τάσεις. Υποστηρίζουν δηλαδὴ δτὶ ή ἀστικὴ τάξη ἀναγκάζεται νὰ ἀντιστέψῃ τὴν ίδεολογικὴ φορά τῆς καὶ νὰ χρησιμοποιήσει τὸν ιδασιοναλισμὸν σὰν δργανο στὴν ἀμυντικὴ πολιτικὴ στρατηγικὴ τῆς.

Ἄς δοῦμε τὰ πράγματα ἀπὸ κοντά. Μοῦ φαίνεται δτὶ, ὅτι, ἀν ληφθεῖ κατὰ γράμμα ή ἐρμηνεία αὐτή, εἶναι συγχρόνως ίδεαλιστικὴ καὶ μηχανιστική.

Ιδεαλιστική, γιατὶ τείνει νὰ δημιουργήσει τὴν ἑντύπωση δτὶ ή χτεσινὴ καὶ σημερινὴ ἀστικὴ τάξη ἔχει παντοδύναμες ίδεες δτὶ μπορεῖ νὰ τὶς ἔπινοει, νὰ τὶς «κατασκευάζει» ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες τῆς ὑπόθεσῆς τῆς, δτὶ μπορεῖ νὰ τὶς ἐπιβάλλει σ' ὀδόκληη τὴν κοινωνία, μὲ μικρότερη ἢ μεγαλύτερη ἐπιτυχία, ἀνάλογα μὲ τὴν ὑλικὴ τῆς δύναμη καὶ τὶς ἀντιστάσεις ποὺ συναντᾶ.

Μηχανιστική, γιατὶ ή ἔξελιξη τοῦ ίδεολογικοῦ «δργάνου» παραπέμπει σ' ἕνα ἀπλὸ καὶ μὴ διαλεκτικὸ σχῆμα: τὴν περίοδο τῆς ἀνάπτυξης τῆς κεφαλαιοκρατίας, ἡ ἐπιστήμη (ἐνγένει) ἥταν «χρήσιμη» στὸ κεφάλαιο, τὸ ἔξυπηρετοῦσε, καὶ ἐπομένως ἀποτελοῦσε θετικὴ ίδεολογικὴ ἀξία. Ἀντίστοιφα, τὴν περίοδο τῆς κρίσης καὶ τῆς παρακμῆς ή ἐπιστήμη (ἐνγένει) δὲν εἶναι πιὰ χρήσιμη στὸ κεφάλαιο, δρδώνεται ἐναντίον τοῦ, γίνεται ἐπομένως ἀρνητικὴ ίδεολογικὴ ἀξία.

Ομως τὸ γόμμα τῆς βασικῆς μαρξιστικῆς σύμφωνα μὲ τὴν δποία «ἡ κυρίαρχη ίδεολογία εἶναι ή ίδεολογία τῆς κυρίαρχης τάξης» δὲν εἶναι αὐτό. Η κυρίαρχη ίδεολογία δὲν συγκροτεῖται οὔτε αὐτόματα οὔτε μὲ ἀπόφαση τῆς κυρίαρχης τάξης. Η ἀστικὴ τάξη εἶναι ὑλικὰ παγιδευμένη στὴν κυρίαρχη ίδεολογία «τῆς», εἶναι προσδιορισμένη ἀπὸ τὴν ίδεολογία τῆς ποὺ ἰστορικὰ ἔχει ἐπιβάλλει στὴν κοινωνία. Η ἀστικὴ τάξη δὲν ἔχει τὴν ὑπερφύσικὴ ἴκανότητα νὰ ἐφευρίσκει ἢ νὰ ἀλλάζει «έλευθερα» τὴν ίδεολογία τῆς, νὰ τὴν προσαρμόζει σὰν ἐργαλεῖο, ἀνάλογα μὲ τὶς «ἀνάγκες» τῆς ἔκαστοτε λίγο ἢ πολὺ ἀντιφατικῆς συγκυρίας.

Ασφαλῶς ὑπάρχει μιὰ ἵδεολογικὴ πολιτικὴ τῆς ἀστικῆς τάξης, καὶ μάλιστα ἔγδος δρισμένου τημάτος τῆς (τοῦ μεγάλου κεφαλαίου καὶ τοῦ Κράτους), ποὺ ἐπιδιώκει μὲ τὶς ἐκδόσεις, τὸν τύπο, τὰ δότικοακούστικὰ μέσα κ.λπ., τὴν ἀνάπτυξην καὶ τὴ διάδοση ίδεολογικῶν καὶ φιλοσοφικῶν θεμάτων. Καὶ δότικοακούστική δηλαδὴ δτὶ ή ἀστικὴ τάξη ἀναγκάζεται νὰ ἀντιστέψῃ τὴν ίδεολογικὴ φορά τῆς καὶ νὰ χρησιμοποιήσει τὸν ιδασιοναλισμὸν σὰν δργανο στὴν ἀμυντικὴ πολιτικὴ στρατηγικὴ τῆς.

Πρακτικά, περὶ τίνος πρόκειται;

Πρώτη πιθανὴ ἐρμηνεία: ή ἀστικὴ τάξη προκειμένου νὰ δράσει στὸ ίδεολογικὸ πεδίο χρειάζεται ἀνθρώπους καὶ κυρίως «ένεργογούς ίδεολόγους», «λειτουργούς τῆς ίδεολογίας». Οχι μόνο ἄπομα-δημιουργούς φιλοσοφικῶν, οἰκονομικῶν, κοινωνιολογικῶν θεμάτων, ἀλλὰ κυρίως μιὰ μάζα διαφόρων διανοούμενων, ἀναγνωρισμένων καὶ μῆ. «Ομως οἱ διανοούμενοι δὲν μπαίνουν στὴ γραμμὴ σὰν στρατὸς σὲ παρέλαση, καὶ δὲν ἀρκεῖ νὰ τοὺς δοθεῖ μιὰ «διαταγὴ» γιὰ νὰ τὴν ἐκτελέσουν. Η «ἀπάντηση τοὺς», δηλαδὴ οἱ διάφορες πρωτοβουλίες τοὺς καὶ η δεκτικότητά τους ἔξαρτωνται ἀπὸ τὴ συγκυρία, ἀπὸ τὴν κατάσταση τῶν ἀγώνων, ἀπὸ τὸ συσχετισμὸν δυνάμεων καὶ ἀπὸ τὸν τρόπο διαμόρφωσή τοὺς.

Ἄλλα ή ἐρμηνεία αὐτὴ παραμένει ἀνεπαρκής, καθότι κυρλακή. Αὐτὸ ποὺ ἔχει ἀποφασιστικὴ σημασία δὲν εἶναι οἱ ἀνθρώποι, δηλαδὴ τὰ «πνεύματα», ἔστω καὶ ἀν ληφθοῦν μαζικά, ἀλλὰ οἱ ὑλικοὶ καταναγκασμοὶ τῆς ίδεολογικῆς πρακτικῆς, οἱ κοινωνικὲς σχέσεις δποὶ τὸν ἐκτυλίσσονται, ἐπομένως οἱ ίστορικὰ συγκροτημένοι ίδεολογικοὶ μηχανισμοὶ τοῦ κράτους καὶ οἱ ἀντιφάσεις τοὺς.¹⁰ Προκειμένου νὰ ἀναλυθοῦν (καὶ στὸ μέτρο τοῦ δυνατοῦ νὰ προβλεφθοῦν) τὰ ίδεολογικὰ ἀποτελέσματα τῆς οἰκονομικοτολιτικῆς κρίσης τοῦ καπιταλισμοῦ, πρέπει νὰ ληφθοῦν ὑπόψη οἱ ὑλικὲς αὐτὲς συνθῆκες.

Καθὼς ἐδῶ γίνεται λόγος γιὰ τὸ οικονομιαλισμὸν καὶ τὸν ιδασιοναλισμό, γιὰ τὶς σχέσεις μεταξὺ τῶν ἐπιστημῶν, τὴ φιλοσοφία καὶ τὴν ἀστικὴ κοινωνία, ἀς ἐπιχειρήσουμε ἔναν τελευταῖο ἀπαραίτητο γύρο.

Απὸ τὴ συγκρότηση τοῦ δρασιοναλισμὸς εἶναι ἀναπόσπαστα δεμένος μὲ μιὰ δρισμένη δργάνωση τῆς διανοητικῆς ἐργασίας (τῆς ἐργασίας δηλαδή) καὶ κυρίως τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας, τῆς ἐκπαίδευσης, τοῦ τρόπου ἐφαρμογῆς τῆς ἐπιστήμης στὴν παραγωγὴ μὲ τὴν δοπία σχηματίζει σῶμα. Οἱ θεωρητικὲς ἀντιφάσεις τοῦ οικονομαλισμοῦ ἀντανακλοῦν κατὰ ἔνα μεγάλο μέρος τὶς ἀντιφάσεις αὐτῆς τῆς κοινωνικῆς δργάνωσης ποὺ ή ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ καθιστᾶ δναπόφευκτες. Αὐτονομία καὶ παντοδύναμία τοῦ δρόμου λόγου, διαπλοκὴ τοῦ Όρθδου Λόγου καὶ τῆς Ἐλευθερίας (ή ἐλευθερία βασισμένη στὴν ἐλευθερία τῆς σκέψης), κανονιστικὴ ἀντιπαράθεση τῆς λογικῆς καὶ τοῦ παρόλογου, τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς πλάνης. Τὰ τυπικὰ αὐτὰ θέματα τοῦ φιλοσοφικοῦ οικονομαλισμοῦ ἀποτελοῦν τὴν ἔκφραση καὶ συγχρόνως τὴν ἔργηση ἐνὸς κοινωνικοῦ καθεστῶτος τῆς διανοητικῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρευνας. Γιατὶ διαπλακήσεις, ποὺ ή τεχνολογικὴ βάση τον, δπως λέει δ Μάρξ, εἶναι «έπαναστατική», σημειώνει μιὰ πρωτοφανὴ ἐπέκταση τῆς διανοητικῆς ἐργασίας, ποὺ τὴν ξεχωρίζει μέσα στὴν ἓδια τὴν παραγωγὴ καὶ τὴν ἀνεβάζει πάνω ἀπὸ τὴ κειδωνακτικὴ ἐργασία. Άλλα συγχρόνως διαπλακήσεις εἶναι ἀναγκασμένος νὰ ἐλέγχει καὶ νὰ ὑποτάσσει τὴ διανοητικὴ ἐργασία. Νὰ ἐλέγει τοὺς φορεῖς τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνολογίας, νὰ βαθμονομεῖ αὐτόπτη τὴν ἐκπαίδευση, καὶ νὰ προσανατολίζει τὴν ἔρευνα σὲ συνάρτηση μὲ τὴν ἀποδοτικότητὰ τῆς, τὴ «χρήσιμότητά της» (μὴ προβλέψεις παρ' ὅλα αὐτὰ τὶς περισσότερες φορές).

Απὸ ίστορικὴ ἀποψη δ κλασικὸς οικονομαλισμὸς ἀντιστοιχεῖ ἐπίσης σὲ μιὰ μεταβατικὴ φάση κατὰ τὴν ὁποία προσπαθεῖ νὰ καθιερωθεῖ μιὰ ἀσταθής «ἰσορροπία» ἀνάμεσα στὴν ἀτομικὴ ἐπιστημονικὴ ἐργασία, ποὺ ἐπαφίεται στὸ τυχαίο τοῦ ταλέντου τοῦ καθενός, καὶ τὴν ἀμεσητή ἐπέμβαση τοῦ κράτους ποὺ δρᾶ συστηματικὰ μὲ τὶς ἐπιχειρήσεις του, τὰ πνευματικὰ τοῦ ἰδρύματα κ.λπ. Εἶναι ή περιόδος κατὰ τὴν ὁποία ή (ἀνώτερη) μόρφωση παραμένει ἐκλεκτικὸ προνόμιο ὅπου ή ἐκπαίδευση τῶν μαζῶν εἶναι ὑπόθεση τῶν παπάδων.

Άντιθετα, δ θετικισμὸς εἶναι δργανικὰ δεμένος μὲ τὴ φάση κοι-

νωνικοποίησης τῆς μόρφωσης, τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας, τῆς ίατρικῆς. Εἶναι δογανικά δεμένος μὲ τὴν ἀνάπτυξην τῶν «δημοσίων» ή «ἰδιωτικῶν» (κυρίως πανεπιστηματικῶν) κέντρων ἔρευνας που μὲ τὰ τεραστία ύλικα μέσα τους παρέχουν στὴ διανοητική ἐργασία μιὰ διπλὴ ἀναγκαία φεύδασιςθησ: τὴν φεύδασιςθησ τῆς ἐπιστημονικῆς δογάνωσης τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας, τῆς παιδείας καὶ τῆς («ἐκλογικευμένης», τῆς δπτιμουμ «ἀπόδοσης») τεχνολογικῆς ἐφαρμογῆς καὶ τὴν φεύδασιςθησ τῆς αὐτονομίας: στὴν ὑπηρεσία δχι τοῦ κεφαλαίου ἀλλὰ τῆς Ἐπιστήμης, τῆς Κοινωνίας, τῆς Ἀνθρωπότητας. Ἔτοι ἡ ἐπιστήμη που διατείται δίπλα στὴν πολιτικὴ ἔξουσίᾳ, καὶ καθιερώνεται ἔνα καθεστώς ἀνταλλαγῆς ἀμοιβαίων καὶ ἴσοτιμων ὑπηρεσιῶν ὑπεράνω τοῦ λαοῦ, τῶν χειρωνακτικὰ ἐργαζομένων τῶν πόλεων καὶ τῆς ὑπαίθρου, στὸ πλαίσιο μᾶς δημοκρατικῆς ἱεραρχίας προσόντων καὶ μόρφωσης. Ή ἐπιστήμη θὰ ἐπιστρέψει, σὰν καλός πατέρας, στὸ λαὸ δ, τι τοῦ ἀνήκει σὲ γνώσεις καὶ τεχνολογικὰ εὐεργετήματα προσιτὰ στὸν καθένα. Ἔγγυητής αὐτῆς τὰ πλαστικῆς αὐτονομίας ὁ θετικισμὸς ἀποτελεῖ τὴν «δογανικὴν» φιλοσοφία τοῦ ἀστικοῦ καταμερισμοῦ ἐργασίας.

Γιὰ νὰ καταλάβουμε ἐπομένως τὰ ἰδεολογικὰ ἀποτελέσματα τῆς ἴστορικῆς κρίσης τοῦ καπιταλισμού πρόπει νὰ λάβουμε ὑπόψη τὴν ἔξ-
λιξη τῶν ἀντιφάσεων στὸν κοινωνι-
κὸ καταμερισμὸ τῆς ἐργασίας καὶ
τὴ λειτουργία τῶν ἰδεολογικῶν μη-
χανισμῶν τοῦ κράτους. Τὸ γεγονός
ὅτι οἱ ἀντιφάσεις ἐπιτείνονται δὲν
σημαίνει ὡήξη μὲ τὶς ἀστικὲς μορ-
φὲς τοῦ καταμερισμοῦ ἐργασίας.
Ξέρουμε πολὺ καλὰ ὅτι ἡ ὡήξη
προϋποθέτει ἐπαναστατικὸ μετα-
σχηματισμὸ τῶν καπιταλιστικῶν
σχέσεων τόσο τῆς παραγωγῆς δο-
κιμὰ καὶ τῆς ὑπερδομῆς, καὶ δὲν μπορεῖ
νὰ ὑπάρξει ποὺν ἀπὸ τοὺς μετασχη-
ματισμοὺς αὐτούς. Τὴν ἐποχὴ τοῦ
ἱμπεριαλισμοῦ ἡ ἀνάπτυξη τῶν
παραγωγικῶν σχέσεων εἶναι δόλο
καὶ περισσότερο ἀνισόμερη ἀλλὰ
ἐπίσης δόλο καὶ περισσότερο γρήγο-
ρη. Οἱ ἀντιφάσεις τῆς εἶναι ἐσωτε-
ρικὲς (ώς πρὸς τὴν «ἐπιστημονικὴν
καὶ τεχνολογικὴν ἐπανάστασην») καὶ
ἀντανακλῶνται ταυτόχρονα στὴν
ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ στὴν κοι-
νωνικὴ παραγωγή. Ό καπιταλι-
σμὸς εἶναι ἀναγκασμένος συγχρό-

νως νὰ ἐπιταχύνει τὴ διαδικασία τῶν τεχνολογικῶν νεωτερισμῶν καὶ παράλληλα νὰ τὴν ὑπαγάγει πιὸ στενὰ στὶς ἀνάγκες ἀμεσῆς ἀποδοτικότητας τοῦ μεγάλου κεφαλαίου. Οφείλει νὰ ἐπεκτείνει τὴν ἐπιστημονικὴ καὶ τεχνολογικὴ κατάρτιση καὶ νὰ γενικεύει τὴ σχετικὴ ὑποτίμηση τῆς ἔργατικῆς δύναμης, νὰ ἀναπτύσσει τὴν κοινωνικὴ πρόνοια, τὴ φυσικὴ συντήρηση τοῦ ἔργαζομένου, τὶς μορφὲς τῆς φθορᾶς, τῆς ἔντονης ἐκμετάλλευσής του. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ η κρίση τοῦ καπιταλισμοῦ γεννᾷ, στὴν κυοιλεξίᾳ, τὸν ἴδασιοναλισμὸ ποὺ ἐμφανίζει τὶς ἀντιφάσεις του ὡς ἀδιέξοδες (ἔξαιροιται ὁ τομέας τῆς οὐτοπίας ή τοῦ ἀτομικοῦ ὑποσυνεδήτου) ἀλλὰ πάντοτε στὴ βάση τοῦ θετικισμοῦ, ὡς συμπλήρωμα καὶ φαινομενικὴ του ἀντιστροφῆ. Ό ίδασιοναλισμὸς δὲν εἶναι καὶ δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ γίνει ἡ κυρίαρχη μορφὴ σὲ κοινωνικὴ κλίμακα τῆς ἀστικῆς ἰδεολογίας: Τὸ πολὺ πολὺ δὲν ἴδασιοναλισμὸς σηματοδοτεῖ τὴν δξύητητα τῶν ἀντιφάσεων στὶς δύοις ὁ κυρίαρχος θετικισμὸς παρέχει μιὰ πλασματικὴ λύση.

Φτάσαμε έτσι στὸ τελευταῖο μας
ξήτημα.

**Ποιὸς εἶναι σήμερα
ό κυριότερος ἔχθρος;**

Ο κυριότερος ἔχθρος δὲν είναι διασιοναλισμός (στή φιλοσοφία), δύσδηπτο έντονος και ἀν είναι. Για νὰ ἀποφύγουμε τυχὸν διφορούμενα πρέπει νὰ διευκρινίσουμε τὸ ἐννοοῦμε ἀκριβῶς. Τὸ νὰ παραδεχτεῖ κανεὶς δὴ διασιοναλισμὸς ἀποτελεῖ δευτερεύοντα ἰδεολογικὸν ἔχθρον δὲν σύνεπάγεται κανένα συμβιβασμὸν μαζὶ του ἐκ μέρους τοῦ μαρξισμοῦ, τῶν κομμουνιστῶν, καὶ καμίαν ὑποτίμησή του. Ἀντίθετα ἡ ἀποψή αὐτῆς δηγεῖ στὸν ἐπακριβῆ καθορισμὸν τῶν μορφῶν τοῦ ἀγώνα ἐναντίον τοῦ διασιοναλισμοῦ, ποὺ μποροῦν νὰ διατυπωθοῦν ὡς ἔξης: Στὸν δευτερεύοντα ἔχθρον πρέπει νὰ σκοπεύσουμε καὶ νὰ καταπολεμήσουμε τὸν πρωτεύοντα ἔχθρον (τὸν φετικισμό). Νὰ διεξάγουμε, ἐπομένως, δχι ἀμυντικὸν ἀλλὰ ἐπιθετικὸν ἀγώνα ποὺ σκοπεύει στὴν ίδια τὴ βάση τοῦ συσχετισμοῦ δυνάμεων καὶ τελικὰ τὴν ἀναγκάζει νὰ «κουνηθεῖ».

³Ας ἔξηγήσουμε σχηματικὰ τὸ γιατί.

Στὶς συνθῆκες κρίσις τοῦ καπιταλισμοῦ, ή σχετική συγχώνευση τῶν διαφορετικῶν μορφῶν ιδρυσιναλισμού ποὺ διαχρίναμε παραπάνω (ἀγοραῖος ιδρυσιναλισμός, φιλοσοφικὸς ιδρυσιναλισμός, ιδρυσιναλισμὸς τῶν ἐπιστημόνων) ή δοπία τοῦ παρέχει τὰ μέσα τῆς ἀναγνώρισης σκιαγραφώντας τὴν σύνδεση μιᾶς ἐσωτερικῆς φιλοσοφίας καὶ μιᾶς εὐρείας κοινωνιτίης-ψηφῆς, ἔστω καὶ γεμάτης χάσματα, εἶναι φαινόμενο πολιτικῆς συγκρίσιας.¹¹ Γιὰ ποιὸ λόγο, εἰδικὰ σήμερα στὴ Γαλλία, βρισκόμαστε μάρτυρες τῆς ἀνόδου τοῦ ιδρυσιναλισμοῦ; Ἐνῶ ὑστερα ἀπὸ τὴ δεκαετία τοῦ '50 καὶ '60 ή γαλλικὴ ἀστικὴ τάξη προσπαθοῦσε νὰ προσαρμόσει στὶς ἀνάγκες τοῦ «σύγχρονου» καπιταλισμοῦ τὴν ὑπερδομὴ τῶν ἰδεολογικῶν της μηχανισμῶν (σχολικοῦ-μορφωτικοῦ, οἰκογενειακοῦ, πολιτικοῦ) καὶ γ' αὐτὸ νὰ ἀναπτύξει τὶς παραλλαγὲς τοῦ θετικισμοῦ πάνω στὸ ἀγγλομερικανικὸ καὶ γερμανικὸ μοντέλο, σὲ βάρος τῆς παλαιᾶς σπιριτουαλιστικῆς-ἡθικῆς παραδόσης τοῦ γαλλικοῦ ἰδεαλισμοῦ, αὐτὴ ή κατὰ μέτωπο ἐπιθέση ἀναχαιτίστηκε γιὰ ἔνα διάστημα.

10. Βλ. τὸ ἄρθρο τοῦ Ἀλτουσέρ, «Idéologie et Appareils Idéologiques d'État», στὴ συλλογὴ ἀρθρών *Positions Sociales*, Ed. Sociales, 1976.

αρχοντών *Poulianos*, Ed. *Sociales*, 1976.

11. Μου φαίνεται ότι πρέπει νά επανέθυνουμε στην κριτική τῶν σχέσεων λαϊκούλαϊμού και φασισμού, ποὺ γὰ πολὺ καιρὸς θεωρήσαμε ώς τὴν πολιτικο-οἰκονομική μορφὴ κατατάλιμού στὸ στάδιο τῆς σήμης ἐνὸς τὴν ἴδια στιγμὴν ὑπόπτωμόμενή, τὴν ἐπάρδιο τῆς εωσικῆς ἐπανάστασης, τὶς ἐπεκτατικές δυνατότητες τοῦ ἡμεραλιμού και τῇ στιγμῇ τῆς κατάστασής του.

Ο Μάης-Ιούνιος 1968 (που προστίθεται στή λίστα τῶν ἡττῶν τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ σ' δόλο τὸν κόσμο) ρίχνοντας ἀπλετο φῶς στὶς ἀντιφάσεις τῶν ἰδεολογικῶν μηχανισμῶν, ὑποκινώντας τὴν ἰδεολογικὴν ἔξέγραψη τῆς νέας γενιᾶς ἐναντίον τῶν μορφῶν τοῦ κοινωνικοῦ καταμερισμοῦ ἐργασίας, μέσα στὸν δόποιο τὸ μεγάλο κεφάλαιο φυλακίζει τὸ μέλλον τῆς, ἀνάγκασε τὴν κυρίᾳ ἀρχὴν ἰδεολογίαν σὲ μιὰ ἐπαναστροφή, τὴν ἀνάγκασε νὰ ἐμφανιστεῖ (γιὰ πόσο καιρό;) καλυμμένη μὲ τὸ προσωπεῖο τοῦ φαινομενικὰ ἀντίθετον τῆς. Οἱ ἰδασιοναλισμὸς εἶναι τὸ ἀσταθὲς σχῆμα ἐνὸς συμβιβασμοῦ δύποιος ἐπιβάλλεται ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ἀπὸ τὶς περιστάσεις: προσωπεῖο συγχρόνως τοῦ ἰδεολογισμοῦ (ὅπως ἀκριβῶς η πειβαλλοντολογία καὶ «ἀνάπτυξη μηδὲν» ἀποτελοῦν τυπικὰ προσωρινὰ προσωπεῖα τῆς καπιταλιστικῆς συσσώρευσης¹²⁾) καὶ σύμπτωμα τῆς ἀντίστασης ποὺ πάνω τῆς προσκρούει.

Ο ἀγώνας κατὰ τοῦ ἰδασιοναλισμοῦ σημαίνει ἀγώναν ἐναντίον τῆς Ἰδιας του τῆς ωἰζας ποὺ τὸν καθοδηγεῖ ἀπὸ τὰ μέσα. Ἀλλὰ γι' αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ πάρουμε κατὰ γράμμα τὴν «αὐτοσυνείδηση του». Στὶς σημαντικότερες μορφὲς τοῦ σύγχρονου ἰδασιοναλισμοῦ, τὶς παραπιστημονικές καὶ ψευδοεπιστημονικές, διθετικοῦ εἶναι περισσότερο, ἀπὸ ποτὲ παρόν. Στὴν πραγματικότητα δι ἰδασιοναλισμὸς δὲν ἀποτελεῖ παρὰ κατὰ πλασματικὸ τρόπο ἀγώνα ἐναντίον τῆς «ἐπιστήμης» καὶ τῆς «τεχνολογίας». Γιατὶ ἀν παρέχει ἔνα μέσο ποὺ βοηθᾷ στὸν περιορισμό τους, αὐτὸ γίνεται σὲ βάρος τῆς ἴκανότητας νὰ τὶς χρησιμοποιήσει, νὰ τὶς ἐλέγξει, πράγμα ἀπαραίτητο στὸν καπιταλισμό. Ο τωρινὸς ἰδασιοναλισμὸς τροδοδίει σχεδὸν πάντοτε ἀνοιχτὰ τὸν ἰδεολογικὸ προσδιορισμὸ του —πράγμα ποὺ ἀκριβῶς ἐπιτρέπει στὴ μεγαλοαστικὴ τάξη νὰ φλερτάρει μαζί του ἀποβλέποντας στὴν ἐνίσχυση τοῦ τεχνοκρατισμοῦ, τὴν ἄμυνα τοῦ μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ καὶ τοῦ κρατικοῦ καπιταλισμοῦ. Καὶ ἀν κατακρίνει τὰ κακὰ ἀποτελέσματα τῆς «ἀνάπτυξης», αὐτὸ γίνεται στὴ βάση στατιστικῶν καὶ προβλέψεων τῶν ἡλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν τοῦ Χάρβαρντ! Καὶ ἀν καταφεύγει στὴν οὐτοπία, αὐτὸ γίνεται στὸ δόμοια τῶν «ἀντικειμενικῶν γεγονότων», τῆς, ἀπὸ πειραματικὴ ἀποψη, ἔκδηλης κρίσης! Αν

καταγγέλλει τὴν «καθαρὴ ἐπιστήμη» αὐτὸ γίνεται στὸ δόμοια τῆς «ἀνώτερης ἀποτελεσματικότητας» τῆς «λαϊκῆς γνώσης». Αν τὰ βάζει μὲ τὴ «Γνώση» ὡς θεσμό, ὡς καταπίεση, ὡς ἰδεολογία κ.λπ., αὐτὸ γίνεται στὸ δόμοια τῆς Ἰδιας ὑθετικῆς ἀντίληψης γιὰ τὴν ἔξονσία τῆς ἐπιστήμης καὶ γιὰ τὴν ἐπιστήμην ὡς τεχνοδιοικητική (λογικὴ καὶ κοινωνική, «κοινωνιολογική»¹³⁾) διαδικασία. Ἐναντίον αὐτῶν τῶν ἰδεολογημάτων τοῦ ἰδασιοναλισμοῦ πρέπει νὰ στραφοῦμε γιὰ νὰ ἀποκαλύψουμε τὶς ωἰζες τοῦ.

Κατὰ συνέπεια δι ἀγώνας μας ἐναντίον τοῦ ἰδασιοναλισμοῦ δὲν μπορεῖ πιὰ νὰ γίνεται στὸ δόμοια τοῦ Ὁρθοῦ Λόγου καὶ τοῦ ὁριστικοῦ, οὕτε καὶ στὸ δόμοια μᾶς (οὐτοπικῆς) ἐπιστροφῆς στὸν πρὸν ἀπὸ τὴ «ὑθετική του ἀπόκλιση» ὁριστικοῦ, στὸ δόμοια ἐνὸς «νέου» ὁριστικοῦ. Κάτι τέτοιο θὰ κατέληγε νὰ ἀναταύξει ὅχι τὸν ὄλισμὸ τῶν ἐπιστημονικὰ ἐργασίομενων ἀλλὰ τὸν ἰδεαλισμὸ τους, ὅχι τὰ ἐπαναστατικὰ στοιχεῖα τῆς συνείδησης τους ἀλλὰ ἀκριβῶς τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα ποὺ ἐμποδίζουν τὴν ἐπαναστατικοποίηση τους. Καί, κυρίως, κατὶ τέτοιο θὰ ἔφερνε ἀρνητικὰ ἀποτελέσματα στὸ στρατόπεδο τοῦ ἰδιου τοῦ μαρξισμοῦ ποὺ δὲν διαθέτει κανενὸς εἰδούς φυσικὴ «ἀνοοία». Ενισχύοντας ἐπιφανειακὰ τὴ συμμαχία του μὲ τὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες καὶ τὶς σχετικὲς μὲ τὴν παραγωγὴ μορφὲς τεχνολογίας, ἡ ἄμυνά του στὸ δόμοια τοῦ ὁριστικοῦ ἀπόδυνάμων ἀπένταντι στὴν ἀστικὴ ἰδεολογία τῶν «ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου», τὴν πολιτικὴ οἰκονομία καὶ τὴν πολιτική. Ο μαρξισμὸς μὲ κανέναν τρόπο δὲν πρέπει νὰ ἀναλύσει (ὅπως κάνουν ἡ μεγαλοαστικὴ τάξη καὶ ἡ σοσιαλδημοκρατία) τὰ οἰκονομικὰ καὶ πολιτικὰ προβλήματα μὲ βάση τὴ «λογικότητα» καὶ τὴν «ἐκλογίκευση» τῶν λογικῶν ἐπιλογῶν τῶν «μοντέλων» λογικῆς διαχείρισης τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ μὲ βάση τοὺς ταξικοὺς ἀγῶνες.

Ο μαρξισμὸς ὀφείλει νὰ συνδύσει ἀποτελεσματικὰ δύο πρόσπικες τόσο περισσότερο ἀλλήλεγγυες δύο περισσότερο ἀποφασιστικὴ καὶ σχετικὴ μὲ τὴ φύση τῶν σύγχρονων κοινωνικῶν σχέσεων μᾶς φαίνεται ἡ κρίση τοῦ καπιταλισμοῦ: μιὰ τακτικὴ προοπτικὴ (ἀμεση ἀπάντηση στὴν κάμψη τῆς ἀστικῆς ἰδεολογί-

ας) καὶ μιὰ στρατηγικὴ προοπτική: προετοιμασία τῶν συνθηκῶν τῆς ἰδεολογικῆς ἡγεμονίας τοῦ προλεταριάτου στὴν προοπτικὴ τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης. Γιατὶ ἡ σοσιαλιστικὴ ἐπανάσταση εἶναι τελικὰ ἡ μόνη πραγματικὴ «λύση» στὶς κοινωνικὲς ἀντιφάσεις, ποὺ ἰδεολογικό τους σύμπτωμα εἶναι ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἰδασιοναλισμοῦ. Δὲν πρόκειται δύμως γιὰ κάποια αὐτόματη λύση-θάυμα ἀλλὰ γιὰ λύση ποὺ πρέπει νὰ «κατασκευαστεῖ» ἀπὸ τὴν ἰστορικὴ δράση τοῦ προλεταριάτου, λύση ποὺ οἱ βάσεις τῆς διαγράφονταν ἡδη ἀπὸ τώρα στὴν πολιτικὴ πρακτικὴ τοῦ προλεταριάτου. Η προοπτικὴ δύμως αὐτὴ δὲν ἀνήκει στὸν Ὁρθὸ Λόγο καὶ στὴ λογικότητα, δὲν συνιστᾶ ἐναλλακτικὴ λύση στὸν «ὁρθὸ λόγο» ή στὸ «παραλόγο» τοῦ μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου καὶ τοῦ τεχνοκρατικοῦ καπαμερισμοῦ ἐργασίας. Πάνω ἀπ' ὅλα, εἶναι ὑπόθεση ταξικοῦ ἀγώνα. Κατὰ βάση, ἐπομένως, ὁ μαρξισμὸς δὲν εἶναι ἐνας «ὁριστικοῦ», καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἀκριβῶς μπορεῖ νὰ ἀντιταχθεῖ νικηφόρα στὸν ἰδασιοναλισμό. Γιὰ τὴν ἀκριβεία ὁ μαρξισμὸς ὡς φιλοσοφία ἐπενδυμένη σὲ μιὰ ἐπιστήμη καὶ μιὰ πολιτική, δὲν ἀποτελεῖ θεωρητικὸ ὁριστικό

12. Η ἐρμηνεία εἶναι ἡδη ἔτοιμη: Η πάλη ἐναντίον τῆς μαλινως, ὑπὲρ τῆς φύσης, ἀποτελεῖ μιὰ «πόλυντέλεια» ποὺ οἱ «ὑπανάπτυκτες» χώρες δὲν μποροῦν νὰ προσφέρουν στὸν ἀντό τους. Μ' ἄλλα λόγια: δχι τεχνητὰ ἐμπόδια στὴν ἐκβιομηχάνιση τοῦ «τρίτου κόσμου», δηλαδὴ στὴν ἐξαγωγὴ τῶν κεφαλαίων.

13. Στὸ σημεῖο αὐτὸ παρατέμπω στὸ βιβλίο του Michel Pécheux, *Les Verités de la Police*, Maspergo, 1975.

14. Σὲ μιὰ σειρὰ παλαιότερων καὶ πιὸ πρόσφατων κειμένων δι Ἀλτονούδη ἐπέλεινται ἰδιαίτερα στὴ σημασία τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σπινόζα γιὰ τὸ μαρξισμό. Γιατὶ δι Σπινόζα, πρὸς μεγάλη ἐκπλήξη τῶν σύγχρονων καὶ τῶν μεταγενετέρων του, ἀντιστρέφει τὴν ἐσωτερικὴ δομὴ τοῦ κλασικοῦ ὁριστικοῦ: ἀντὶ νὰ θεμελιώνει ἔμμεσα ἡ ἀμεσα τὴν ἀναγνώρωση τῆς ἀντικειμενικότητας τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν πάνω στὴν ἰδεολογία τοῦ νομικοῦ ὑποκειμένου καὶ τῆς ἐλευθερίας του, ἔξηγει διτὶ ἡ μόνη πραγματικὴ ἐλευθερία εἶναι μιὰ καθορισμένη καὶ πεπεραμένη φιλοκαὶ δύναμη... Στὸ σημεῖο αὐτὸ παρατέμπω στὴν πολὺ ἐνδιαφέρουσα μιχρὴ μελέτη του P.F. Moreau, *Spinoza*, έκδ. Seuil, σειρὰ «Microcosme».

ναλισμό, μὲ τὴν ἴδια ἀκριβῶς ἔννοια ποὺ δὲν ἀποτελεῖ, δπως ἔχουμε ὑποστηρίξει, μορφὴ θεωρητικοῦ οὐμανισμοῦ. Ο μαρξισμὸς παρουσιάστηκε καὶ ἀναπτύσσεται βασιζόμενος στὸν δρυθολογισμό, καὶ ταυτόχρονα ἀντίθετα πρὸς αὐτόν, ὡς νέα μορφὴ τοῦ ὑλισμοῦ, ἡ πρώτη «συνεπής» μορφὴ ὑλισμοῦ, στὸ βαθμὸ ποὺ ἀντιστρέφει πραγματικὰ τὴ σχέση κυριαρχίας ἰδεαλισμοῦ-ὑλισμοῦ, σχέση τὴν δποία συντηρεῖ ὁ φασιοναλισμός. Γιατὶ στὴ οἵζα τοῦ μαρξισμοῦ ὑπάρχει μιὰ διπλὴ ἐπαναστατικὴ ὄργη σὲ σχέση μὲ τὸ φασιοναλισμό: ἡ συγκρότηση ὡς ἀντικεμένου τῆς ἐπιστήμης τῆς ἴστορίας τῶν κοινωνῶν (πράγμα ποὺ ἀπαγορεύει τὴ φασιοναλιστικὴ «γενίκευση» τῶν «νόμων τῆς φύσης») καὶ ἡ ὄργη μὲ τὴν ἀποψή τῆς νομικῆς ἰδεολογίας ὡς πρὸς τὶς κοινωνικὲς σχέσεις πού, συγκαλυψμένη, διέπει τὴ γενίκευση αὐτῆς.

Αὐτὸς δῆμος δὲν σημαίνει δτὶ ἡ φιλοσοφικὴ πάλη τοῦ μαρξισμοῦ ἐναντίον τοῦ φασιοναλισμοῦ εἰναι ἰσότιμη μὲ τὴν πάλη ποὺ πρέπει νὰ διεξάγει ἐναντίον τοῦ φασιοναλισμοῦ, σὰν τὸ ζεῦγος νὰ ἥταν συμμετρικὸ καὶ ἵσο. Αὐτὸς δὲν σημαίνει δτὶ ἀγνοοῦμε τὴν ἀντίφαση ποὺ ἐνυπάρχει στὴν ἴστορία τῆς φιλοσοφίας (καὶ ἐπίσης δτὶ δὲν διδαχτήκαμε τίποτε ἀπὸ τὸν τρόπο ποὺ δὲν Λένιν κυρίως ἀντιμετωπίζει καὶ χρησιμοποιεῖ τὸν Ντιντερό, τὸν Φόνερμπαχ, τὸν Χέγκελ, καὶ ἀκόμη τὸν Duhem καὶ τὸν Abel Rey). Ο μαρξιστικὸς ὑλισμός, ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν εἶναι φασιοναλισμός, καὶ ἐπειδὴ ὁ τελευταῖος μὲ τὴ μορφὴ

τοῦ ζεύγους φασιοναλισμὸς / φασιοναλισμὸς ἀποτελεῖ δπως εἶδαμε τὸν κυριότερο ἔχθρο τοῦ μαρξισμοῦ, μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ ἀντλήσει ἀπὸ τὴν προσεκτικὴ μελέτη τοῦ φασιοναλισμοῦ στοιχεῖα πολύτιμα στὸν φιλοσοφικὸ τοῦ ἀγώνα, τηρώντας δμως ἀπαράβατα δύο δρους.

Πρῶτος δρος εἶναι δτὶ τὰ στοιχεῖα αὐτά, δηλαδὴ οἱ συγκεκριμένες φιλοσοφικὲς θέσεις καὶ κατηγορίες, πρέπει νὰ ἀποσπαστοῦν ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ φασιοναλισμοῦ μὲ μιὰ καινούρια φιλοσοφικὴ ἔργασία (ποὺ δὲν συνίσταται σὲ μιὰ μηχανικὴ «ἐπίλογη» ἀλλὰ σὲ ξεναν πραγματικὸ μετασχηματισμό), προκειμένου νὰ φανεῖ καθαρὰ ἡ βασικὴ ἀντίφαση ἀπὸ τὴν δποία ἀπορρέουν, καὶ προκειμένου νὰ μπορέσει νὰ μεταπλαστεῖ, νὰ ἐπεκταθεῖ καὶ νὰ προσαρμοστεῖ ἡ ὑλιστικὴ τους βάση. Στὴν ἔργασία αὐτῆς, εἶναι βέβαιο δτὶ δρισμένες θέσεις καὶ κατηγορίες ὡς παίζουν ξεναν ρόλο πολὺ πιὸ ούσιαστικὸ ἀπὸ ἄλλες, καὶ ἴδιαίτερα ὅταν τυχαίνει νὰ ἀντιπροσωπεύουν τὶς ὑπερβολὲς τοῦ κλασικοῦ φασιοναλισμοῦ, ἀπὸ τὶς δποίες διετικισμὸς πάντα προσπαθοῦσε νὰ ἀπαλλαγεῖ. Πρῶτα ἀπ' ὅλα, δλες οἱ κατηγορίες ποὺ ἐκφράζουν τὴν ἀντικειμενικὴ παγκοσμιότητα καὶ τὴν «ἀπόλυτη» πραγματικότητα τῆς φυσικῆς αἰτιότητας, δπως ἐπίσης καὶ τὴν ὑλικὴ ἀλληλεπίδραση τῶν φαινομένων ὡς καθοριστικὸ αἴτιο τῆς «κίνησης»¹⁴ τους. Αλλες κατηγορίες πρέπει νὰ ἀποσύντεθοῦν καὶ νὰ μεταποιητοῦν (ἐμπειρίᾳ, δλότητα) καὶ ἄλλες, τέλος, πρέ-

πει νὰ ἀπαλειφθοῦν (Λόγος, ἀνθρώπινη Φύση, προϋπάρχουσα Ἀρμονία, βάση τῆς γνώσης —εἴτε ἀποιδότι εἴτε «αἰσθητή»—, Ἀλήθεια τοῦ Γεγονότος καὶ τοῦ Ὁρθοῦ λόγου, Υποκείμενο τοῦ Δικαίου καὶ τοῦ Γίγνεσθαι π.λ.).

Ἄλλα δ πρῶτος αὐτὸς δρος ἔξαρταται ἀπὸ ξεναν δεύτερο: τὰ φιλοσοφικὰ αὐτὰ «στοιχεῖα» πρέπει νὰ συμπληρωθοῦν, Ἡ καλύτερα νὰ ὑποταχτοῦν σὲ ἄλλα τὰ δποία δὲν ἔχουν καμία ἀπολύτως σχέση μὲ τὴ φασιοναλιστικὴ φιλοσοφία καὶ τὰ δποία μᾶς παρέχουν τὴν τωρινὴ βάση ἀπὸ τὴν δποία μποροῦμε νὰ προστρέξουμε στὴ φιλοσοφία τοῦ φασιοναλισμοῦ. Τὰ φιλοσοφικὰ αὐτὰ στοιχεῖα εἰναι οἱ κατηγορίες καὶ οἱ θέσεις τοῦ διαλεκτικοῦ ὑλισμοῦ: διαδικασία, ἀντίφαση. Εἶναι στοιχεῖα ἐπιστημονικὰ τοῦ ἴστορικοῦ ὑλισμοῦ, συμπεριλαμβανομένων, κυρίως, τῶν ἀνέκδοτων ἐπιστημονικῶν στοιχείων, τὰ δποία μέλλεται νὰ ἀναπτυχθοῦν μέσα σ' αὐτήν τὴν ἴδια τὴ χρήση, καὶ τὰ δποία ἀφοροῦν τὶς κοινωνικὲς σχέσεις τῆς παραγωγῆς, τοὺς ἰδεολογικοὺς μηχανισμοὺς τοῦ κράτους καὶ τὶς ἀντίστοιχες μορφές τῆς πάλης τῶν τάξεων τὴν ἐποχὴ τοῦ ἡμεριαλισμοῦ. Εἶναι, τέλος, στοιχεῖα πολιτικὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ προλεταριάτου ἀπέναντι στὴν πολιτιστικὴ πολιτική, τὴ λαϊκὴ ἐκπαίδευση, τὶς ἐπιστῆμες καὶ τὴ θέση τους στὸν κοινωνικὸ καταμερισμὸ ἐργασίας.

Πάνω σ' αὐτὲς τὶς βάσεις οἱ μαρξιστὲς καὶ οἱ κομμουνιστὲς ἔχουν πολλὴ δουλειὰ νὰ κάνουν.

«ΦΩΤΡΟΝ Α.Ε.» ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΦΩΤΟΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΣΕΩΣ
Λεωφ. Συγγροῦ 194 - Αθήνα, τηλ. 9515078

Tὰ μηχανήματα φωτοστοιχειοθετήσεως
τῆς ΦΩΤΡΟΝ λειτουργοῦν μὲ κομπιούτερ
καὶ ἔξασφαλίζουν ἄριστη ποιότητα, μεγάλη
ποικιλία στοιχείων καὶ ταχύτατη ἐκτέλεση.

'Ογκώδη ἢ περίπλοκα συγγράμματα, ποὺ στὸ παρελθόν ἀπαιτοῦσαν μῆνες ἔργασίας,
σήμερα μποροῦν νὰ ἐτομαστοῦν σὲ μικρὸ
χρονικὸ διδότημα.

**Η ΦΩΤΡΟΝ διαθέτει 4 οἰκογένειες στοιχείων (Helvetica, Times Roman, Caledonia, Optima) σὲ κυρτά καὶ δρθια, ἀπλά, ημίραυρα καὶ μαύρα, Ἑλληνικά καὶ λατινικά, σὲ 15 μεγέθη, καὶ σὲ διοινδή-
ποτε συνδυασμό.**